

บทที่ 2

วรรณคดี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างคนผู้ซึ่งจะสามารถนำการพัฒนากิ่งในด้าน เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมได้อย่างสมดุล สอดคล้อง และเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกประเทศ ผลผลิตของระบบการศึกษาในอนาคตจะต้องเป็นพลเมืองของประเทศที่สามารถปรับตัวและแก้ไขปัญหา ที่จะมีความหลากหลายและซับซ้อนมากยิ่งขึ้นในสถานการณ์ที่จะเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว สามารถริเริ่มการพัฒนาตนเอง ครอบครัวยุคนตลอดจนประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าไปได้อย่างมีหลักการ บนพื้นฐานของความเข้าใจในเหตุผล ความถูกต้อง ความดีงาม และความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2532)

ในสภาพปัจจุบัน ปัญหาเรื่องความประพฤติไม่พึงประสงค์ของเด็กหรือเยาวชนมีอยู่ทั่วไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ หลายประการ ปัญหาความประพฤติไม่พึงประสงค์ดังกล่าวนี้ อาจเกิดจากความบกพร่องทางร่างกายและจิตใจของเด็กเอง เช่น ร่างกายไม่สมประกอบ การไม่ได้รับความเอาใจใส่และขาดความอบอุ่นจากพ่อแม่ หรืออาจเกิดจากสภาวะแวดล้อมของที่บ้านและทางโรงเรียนที่ให้การอบรมสั่งสอนไม่เพียงพอ ข้อบังคับของโรงเรียนเข้มงวดหรือหละหลวมเกินไป การขาดความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับทางโรงเรียน สาเหตุสำคัญหลายประการดังกล่าวข้างต้น เป็นสิ่งชักนำให้เด็กซึ่งกำลังเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในวันข้างหน้าต้องเดินทางผิดโดยประพฤตินในสิ่งที่ไม่ดีไม่งาม รวมทั้งการก่ออาชญากรรมต่าง ๆ ขึ้นด้วย (บุญสม มาร์ติน, 2504)

ความหมายของพฤติกรรม

สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต (2524) ได้ให้ความหมายของพฤติกรรม (Behavior) คือ สิ่งที่ถูกคนกระทำ แสดงออก ตอบสนอง หรือโต้ตอบต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งที่สามารถสังเกตเห็นได้ ได้ยินได้ นับได้ อีกทั้งวัดได้ตรงกันด้วยเครื่องมือที่เป็นวัตถุวิสัย

ไม่ว่าการแสดงออกหรือการตอบสนองนั้นจะเกิดขึ้นภายในหรือภายนอกร่างกายก็ตาม เช่น การร้องไห้ การกิน การวิ่ง การอ่านหนังสือ การเต้นของชีพจร และ การเต้นของหัวใจ เป็นต้น

ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา (2523) ได้ให้ความหมายของพฤติกรรมว่า หมายถึง การกระทำใด ๆ ซึ่งสามารถสังเกตได้โดยบุคคลอื่นหรือโดยเครื่องมือ เช่น เราสังเกตเด็กที่ร้องไห้ นั่นคือ เราสังเกตพฤติกรรมหรือถ้าเราวัดอัตราการหายใจเมื่อคนเกิดอาการต่าง ๆ นั่นคือ เราสังเกต (วัด) พฤติกรรมเช่นนั้น นอกจากนี้พฤติกรรมมิใช่หมายถึง เฉพาะการแสดงออกทางด้านร่างกายภายนอกอย่างเดียว แต่ยังรวมถึงการกระทำหรือกิจกรรมภายในความรู้สึกนึกคิดของเราด้วย

กมล หล้าสูงษ์ (2524) กล่าวว่า พฤติกรรมคือ การแสดงออกของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เช่น เด็กที่คิดว่าครูใจดีจึงเกิดความชอบและในที่สุดจะแสดงพฤติกรรมโดยการเข้าไปหาครูนั้น หรือยิ้มทักทายหรือทำความเคารพอย่างอบอุ่น เป็นต้น

ก่องแก้ว เจริญอักษร (253๐) กล่าวว่า ในเรื่องของการเรียนการสอน "พฤติกรรม" หมายถึง อาการกริยาที่แสดงออกถึงพฤติกรรมของผู้เรียนซึ่งเป็นไปตามที่ผู้สอนมุ่งหวัง เมื่อสมใจครูแล้วจึงเรียกว่า นักเรียนผู้นั้นมีพฤติกรรมที่เหมาะสม

จากความหมายของคำว่า "พฤติกรรม" ดังกล่าว สรุปได้ว่า พฤติกรรมคือการประพฤติปฏิบัติ การแสดงออกของบุคคล ทั้งทางด้านร่างกาย วาจา และความรู้สึกต่อบุคคลอื่น หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่สามารถสังเกตได้ในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง

ประเภทของพฤติกรรม

ในการแบ่งประเภทของพฤติกรรมนั้น มีนักการศึกษาหลายท่านได้แบ่งประเภทของพฤติกรรมเป็นหลายประเภทแตกต่างกัน คือ

ชัยพร วิชชาวุธ (2517) ได้แบ่งพฤติกรรมออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. พฤติกรรมภายนอก (Overt Behavior) ได้แก่ พฤติกรรมที่ผู้อื่นสามารถสังเกตได้โดยตรงจากประสาททั้ง 5 (หู ตา จมูก ปาก และผิวหนัง) พฤติกรรมภายนอกแยกได้เป็น

1.1 พฤติกรรมที่สังเกตได้โดยตรง โดยไม่ต้องใช้เครื่องมือช่วย (บางครั้งเรียกว่า พฤติกรรมโมลาร์ Molar Behavior) เช่น หัวเราะ ร้องไห้ อ้าปาก และ กระโดด เป็นต้น

1.2 พฤติกรรมที่ไม่สามารถสังเกตได้โดยตรง โดยใช้เครื่องมือช่วย (บางครั้งเรียกว่า พฤติกรรมโมเลกุล Molecular Behavior) เช่น การเต้นของหัวใจฟังจากเครื่องฟังหัวใจที่แพทย์ใช้ ความดันโลหิตสูงดูจากเครื่องวัดความดันโลหิต เป็นต้น

2. พฤติกรรมภายใน (Covert Behavior) ได้แก่ พฤติกรรมที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคลโดยจะรู้สึกตัวหรือไม่รู้สึกตัวก็ตาม โดยปกติผู้อื่นไม่สามารถสังเกตเห็นพฤติกรรมประเภทนี้โดยตรงได้ถ้าไม่บอก ไม่แสดงออกมาให้เป็นที่สังเกต พฤติกรรมภายในจึงเป็นเรื่องประสบการณ์ส่วนตัว (Private Experiences) ตนเท่านั้นที่รู้ ตัวอย่างเช่น ความคิด ความจำ จินตนาการ ความฝัน และพฤติกรรมความรู้สึกต่าง ๆ เช่น กลัว เสียใจ หิว เจ็บ เป็นต้น ซึ่งถึงแม้จะไม่สามารถสังเกตโดยตรงได้ ก็สามารถจะสังเกตได้ทางอ้อม เช่น ใช้แบบทดสอบหรือสังเกตจากพฤติกรรมภายนอกที่เป็นข้อมูลในการสรุปโยง (Inference) ถึงพฤติกรรมภายใน พฤติกรรมภายในอาจแบ่งได้เป็น 2 ชนิด

2.1 พฤติกรรมภายในที่เกิดขึ้นโดยรู้สึกตัว (Conscious Processes) เช่น หิว เหนื่อย ตื่นเต้น เจ็บปวด พฤติกรรมเหล่านี้เจ้าของพฤติกรรมรู้ว่ามันเกิด และเจ้าของพฤติกรรมอาจจะควบคุมหรือเก็บความรู้สึกต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ ไม่แสดงออกซึ่งกิริยาอาการหรือสัญญาณใด ๆ

2.2 พฤติกรรมภายในที่เกิดขึ้นโดยไม่รู้สึกรู้ตัว (Unconscious Processes) พฤติกรรมบางอย่างเกิดขึ้นภายใน โดยที่บางครั้งบุคคลไม่รู้สึกรู้ตัว แต่มีผลต่อพฤติกรรมภายนอกของบุคคลผู้นั้น เช่น ความขลาด ความกล้า ความคิด ความคาดหวัง ความปรารถนา ความสุขใจ เป็นต้น

จะเห็นได้ว่านักจิตวิทยาได้ศึกษาพฤติกรรมภายในทั้งที่เกิดขึ้นโดยรู้สึกตัว และไม่รู้สึกรู้ตัว โดยวิธีการสังเกตพฤติกรรมภายนอกแล้วสรุปโยง (Infer) ถึงพฤติกรรมภายใน

มวลพฤติกรรมของมนุษย์แยกตามจุดประสงค์ของการศึกษา (Taxonomy of Educational Objectives) ของบลูม (Bloom) ได้เป็น 3 ด้าน คือ

1. พฤติกรรมด้านความรู้-ความคิด หรือพฤติกรรมด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Domain) ได้แก่ พฤติกรรมในด้านการใช้ความคิด ใช้สมองหรือใช้สติปัญญา เพื่อการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ แบ่งออกเป็นระดับขั้นการพัฒนา 6 ชั้น จากต่ำสุดไปสูงสุด ได้แก่ ชั้นความรู้-ความจำ ชั้นความเข้าใจ ชั้นการนำไปใช้ ชั้นการวิเคราะห์ ชั้นการสังเคราะห์ และชั้นประเมินค่า

2. พฤติกรรมด้านความรู้สึก หรือด้านเจตนิสัย (Affective Domain) ได้แก่ พฤติกรรมที่เกี่ยวกับอารมณ์ หรือความรู้สึก ซึ่งเป็นสิ่งที่สร้างสมขึ้นจนเป็นลักษณะของแต่ละบุคคล เป็นพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเสริมคุณลักษณะ หรือบุคลิกภาพของบุคคล พฤติกรรมด้านนี้มีระดับการพัฒนาจากต่ำสุดไปสูงสุด 5 ชั้น ได้แก่ ชั้นการรับรู้ ชั้นตอบสนอง ชั้นเห็นคุณค่า ชั้นจัดระบบ และชั้นเกิดกิจนิสัย

3. พฤติกรรมด้านความคล่องแคล่วทางกาย หรือด้านทักษะพิสัย (Psychomotor Domain) ได้แก่ พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับความสามารถในการใช้อวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกายให้ใช้งานได้คล่องแคล่วเหมาะสมกับงานหรือหน้าที่ จนถึงขีดสูงสุดที่บุคคลจะพัฒนาได้ (วัลลภ กัมทรพันธ์, 2527)

จะเห็นได้ว่า การแบ่งพฤติกรรมนั้นสามารถแบ่งได้เป็น พฤติกรรมภายนอกและ พฤติกรรมภายใน และถ้าแบ่งตามจุดประสงค์ของการศึกษา จะแบ่งพฤติกรรมได้เป็น 3 ด้าน คือ ด้านพุทธิพิสัย ด้านเจตนิสัย และด้านทักษะพิสัย พฤติกรรมทั้ง 3 ด้าน ดังกล่าว พฤติกรรมด้านเจตนิสัยน่าจะมีความสำคัญที่สุด เพราะพฤติกรรมด้านเจตนิสัยเป็นพฤติกรรมด้านการศึกษาที่ทำให้ผู้เรียนเกิดทัศนคติ สามารถเลือกและยอมรับค่านิยมที่เหมาะสม ตัดสินความดีความชั่ว ตลอดจนการยอมรับปฏิบัติตามพฤติกรรมต่าง ๆ โดยอาศัยเหตุผลของตนเอง ทำให้เกิดความมั่นคงและสงบสุขในสังคม อันจะมีผลทำให้การพัฒนาทางด้านการศึกษาบรรลุเป้าหมายได้

พฤติกรรมเชิงจริยธรรม

ดวงเดือน พันธุมาริน (2530) กล่าวว่า พฤติกรรมเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลแสดงพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบ หรืออดเว้นการแสดงพฤติกรรมที่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์หรือค่านิยมในสังคมนั้น พฤติกรรมทางจริยธรรมเป็นการกระทำที่สังคมเห็นชอบ และสนับสนุน มีหลายประเภท เช่น การให้ทาน การเสียสละเพื่อส่วนรวม การช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก เป็นต้น นอกจากนี้ พฤติกรรมเชิงจริยธรรม คือ พฤติกรรมในสถานการณ์ที่เข้ายวนใจหรือในสภาพยั่วยุให้บุคคลกระทำผิดกฎเกณฑ์เพื่อประโยชน์ส่วนตนบางประการ พฤติกรรมเชิงจริยธรรมในสภาพการณ์ยั่วยุ เช่น การโกงสิ่งของเงินทอง การลักขโมย และการกล่าวเท็จ เป็นต้น ซึ่งอาจรวมเรียกว่า พฤติกรรมเกี่ยวกับความไม่ซื่อสัตย์ ซึ่งผู้มีจริยธรรมสูงย่อมงดเว้นจากการกระทำที่ไม่ซื่อสัตย์นี้ พฤติกรรมเชิงจริยธรรมเป็นสิ่งที่สังคมให้ความสำคัญมากกว่าด้านอื่น ๆ ทั้งนี้ เพราะการกระทำในทางที่ดีและเลวของบุคคลนั้น ส่งผลให้โดยตรงกับความผาสุกและความทุกข์ของสังคม

วัลลภ กัณฑ์พันธ์ (2527) กล่าวว่า พฤติกรรมทางจริยธรรมเป็นส่วนหนึ่งของ พฤติกรรมด้านความรู้สึก หรือด้านเจตนิสัยซึ่งเจริญถึงระดับสูงสุดคือ ถึงขั้นเกิดกิจนิสัย ทั้งนี้ เพราะพฤติกรรมทางจริยธรรมเป็นพฤติกรรมเฉพาะของบุคคล อันเป็นหนึ่งของบุคลิกภาพที่อยู่ภายใต้อิทธิพลองค์ประกอบหลาย ๆ ประการทั้งในตัวบุคคลเอง ได้แก่ ความรู้ ความคิด สติปัญญา และองค์ประกอบภายนอก ได้แก่ การอบรมบ่มนิสัย และสภาพแวดล้อมอื่น ๆ ดังนั้น เราจะพบว่าคนที่บุคคลใดจะมีจริยธรรมหรือคุณธรรมสูงหรือต่ำ มิได้ขึ้นอยู่กับว่าเขาเป็นผู้ฉลาด สติปัญญาดี หรือมีความรู้สูงเพียงประการเดียวหากยังขึ้นอยู่กับพื้นฐานการอบรมบ่มนิสัย สภาพแวดล้อมทางครอบครัว สภาพแวดล้อมทางสังคม และอื่น ๆ อีกหลายประการ

สรุปได้ว่า พฤติกรรมเชิงจริยธรรม เป็นการกระทำที่สังคมเห็นชอบและสนับสนุน และเป็นพฤติกรรมที่เป็นส่วนหนึ่งของพฤติกรรมเจตนิสัยด้วย

ปัจจัยที่สำคัญในการพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์

จรรยา สุวรรณทัต ดวงเดือน พันธุมนาวิ และเพ็ญแข ประจวบจันทึก (2521) กล่าวว่า ปัจจัยที่สำคัญในการพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ มี 3 ประเภท คือ

1. ลักษณะทางพันธุกรรมที่ได้รับมรดกตกทอดจากบิดา หมายถึง ลักษณะต่าง ๆ ของบรรพบุรุษ ซึ่งถ่ายทอดมายังลูกหลานรุ่นต่อ ๆ มาด้วยวิธีการสืบพันธุ์ วิธีการถ่ายทอดของ พันธุกรรม ทำให้ไม่มีใครในโลกนี้มีลักษณะพันธุกรรมเหมือนกันทุกประการ เนื่องจากชีวิตแต่ละชีวิตเริ่มต้น ณ จุดปฏิสนธิระหว่างเซลล์สเปิร์มของฝ่ายชายและเซลล์ไข่ของฝ่ายหญิง ณ จุดนี้ ชีวิตใหม่ที่เกิดขึ้นจะได้รับการถ่ายทอดลักษณะต่าง ๆ จากบรรพบุรุษ จะเป็นศักยภาพพื้นฐานของ พัฒนาการด้านต่าง ๆ และพฤติกรรมของแต่ละบุคคล นอกจากนี้ พันธุกรรมยังเป็นแหล่งที่เกี่ยวข้องกับความแตกต่างระหว่างบุคคลตลอดจนบุคลิกภาพของบุคคลนั้น ๆ ด้วย

2. สภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ หมายถึง สภาพภายนอกซึ่งแยกออกจากตัวบุคคลได้ หรือหมายถึงสิ่งเร้าต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับบุคคล ทำให้คน ๆ นั้นมีการกระทำต่าง ๆ ได้ สิ่งต่าง ๆ นี้ อาจจะเป็น แสง เสียง กลิ่น รส คน สัตว์ พืช วัตถุ สิ่งของ ฯลฯ สิ่งแวดล้อมนั้น ไม่ว่าจะเป็นสิ่งแวดล้อมทางวัตถุหรือทางสังคมและวัฒนธรรมล้วนแต่มีอิทธิพลต่อชีวิตของแต่ละบุคคล สิ่งแวดล้อมในระยะก่อนเกิด จะมีอิทธิพลต่อพัฒนาการเจริญเติบโตของชีวิตก่อนกำเนิด สิ่งแวดล้อมภายหลังการกำเนิดของชีวิตจะทำให้แต่ละบุคคลแสดงออกในรูปของพฤติกรรมที่แตกต่างกันหรือคล้ายคลึงกัน ซึ่งในที่สุดจะหล่อหลอมเป็นบุคลิกภาพ

ของบุคคลนั้น ๆ อย่างไรก็ตาม ความคล้ายคลึงหรือแตกต่างของบุคลิกภาพส่วนบุคคลนั้น สังคมที่แวดล้อมล้วนมีอิทธิพลอย่างที่จะลด หรือขยายช่องว่างของความแตกต่างระหว่างบุคคลในสังคมนั้น ตัวอย่างเช่น ความเชื่อ ค่านิยม ศาสนา บทบาททางสังคม ระดับชนชั้นในสังคม เพศ อายุ อาชีพ ฯลฯ ล้วนมีอิทธิพลต่อพัฒนาการและพฤติกรรมส่วนบุคคล ตลอดจนความแตกต่างระหว่างบุคคลด้วย

3. ช่วงเวลาในชีวิตของบุคคล ซึ่งหมายถึง ระดับการพัฒนาของบุคคลทั้งทางร่างกายและจิตใจตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน อันเกิดจากอิทธิพลร่วมระหว่างพันธุกรรมและประสบการณ์ต่าง ๆ ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ระดับพัฒนาการนี้จะเริ่มมีขึ้นตั้งแต่อินทรีย์เริ่มปฏิสนธิในครรภ์ของมารดา เด็กเกิดใหม่ก็มีการพัฒนาถึงระดับหนึ่ง ซึ่งเป็นผลจากอิทธิพลร่วมระหว่างพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกครรภ์ของมารดาที่ส่งผลต่อพัฒนาการของทารกในครรภ์ สำหรับช่วงเวลาของการพัฒนา อาจพิจารณาได้จากอายุ เพราะอายุเป็นเครื่องแสดงว่า บุคคลมีวุฒิภาวะในระดับใด และมีประสบการณ์และการเรียนรู้เป็นปริมาณเท่าใด

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าแนวทางในการพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์นั้นขึ้นอยู่กับปัจจัย 3 ประการ คือ ลักษณะทางพันธุกรรม สภาพแวดล้อมต่าง ๆ และช่วงเวลาในชีวิต บุคคลซึ่งปัจจัยของทั้ง 3 ประการนี้ ล้วนมีอิทธิพลต่อ พัฒนาการ วุฒิภาวะ รวมทั้งประสบการณ์การเรียนรู้ บุคลิกภาพ พฤติกรรมส่วนบุคคล ตลอดจนความแตกต่างระหว่างบุคคลด้วย และการที่เด็กจะเจริญเติบโต เป็นพลเมืองดีมีพฤติกรรมเป็นไปในทางที่พึงประสงค์ได้นั้น ปัจจัยดังกล่าวทั้ง 3 ด้าน ล้วนมีอิทธิพลต่อการเกิดพฤติกรรมของเด็กทั้งสิ้น การอบรม ปลูกฝังและส่งเสริมให้เด็กมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ จึงจำเป็นต้องมีแนวทางร่วมกันในการสร้างแบบแผนพฤติกรรม เพื่อให้เด็กเกิดการเรียนรู้ การพัฒนาพฤติกรรมไปในแนวทางที่ถูกต้องและเป็นที่ยอมรับของสังคม

คุณลักษณะและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ตามทฤษฎีของนักการศึกษา นักจิตวิทยา นักสังคมศาสตร์และบุคคลทั่วไป

การพัฒนาคุณลักษณะและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ให้กับนักเรียนนั้น ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา ควรมีความหมายที่แน่นอนว่า จะพัฒนาเด็กไปในแนวทางใด ต้องการให้เด็กมีคุณลักษณะและพฤติกรรมที่พึงประสงค์อย่างไรบ้าง ทั้งนี้เพื่อจะได้วางวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษา อบรม การจัดการกิจกรรมและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่เอื้ออำนวยให้เด็กได้พัฒนาคุณลักษณะและพฤติกรรมเหล่านั้น สิ่งสำคัญที่เป็นองค์ประกอบร่วมกันในการกำหนดแนวทางในการพัฒนาพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของเด็กมีอยู่หลายประการ ได้แก่ ค่านิยม ทศนคติ คุณลักษณะ

ของความเป็นพลเมืองดี คุณธรรมจริยธรรมที่ควรปลูกฝัง ตลอดจนพฤติกรรมที่พึงประสงค์ตาม จุดมุ่งหมายของหลักสูตร ซึ่งได้กำหนดไว้เป็นแนวทางตามธรรมชาติของบุคคลต่าง ๆ ดังนี้
 ค่านิยม เป็นสิ่งสำคัญที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาและอบรมนักเรียนจะต้องคำนึงถึง เพราะ ค่านิยมเป็นพลังความคิดพื้นฐานที่เป็นตัวนำ ตัวกำหนด และผลักดันให้คนตัดสินใจเลือกประพฤติ ปฏิบัติโดยเห็นว่าถูกต้องสมควร (สุนทร อมรวิวัฒน์, 2527) ในปัจจุบันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลง ทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างมาก ค่านิยมบางประการที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นสิ่งที่ดีงามได้ถูกละเลยไม่ได้ปลูกฝังให้มีในเด็กนักเรียน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการศึกษาค่านิยมของคนไทย มีการวางแผนที่จะ ปลูกฝังส่งเสริมและเผยแพร่ ค่านิยม อันพึงปรารถนาขึ้น

ดังนั้นสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2523) จึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการ ดำเนินงานศึกษาค้นคว้ารวบรวมค่านิยมขึ้น เพื่อกำหนดค่านิยมที่สำคัญ และจำเป็นเร่งด่วนที่ต้อง ปลูกฝัง ส่งเสริมและเผยแพร่แก่เยาวชนและประชาชน เรียกว่า "ค่านิยมเพื่อชีวิตและสังคมไทย" มี 20 ประการ คือ

1. การประหยัดและประมาณตนเพื่อการดำรงชีวิตที่เรียบง่าย
2. การรักความจริงและกล้ากระทำเพื่อความเป็นจริง
3. ความมุ่งมั่นทำงานเพื่องาน โดยตระหนักว่างานคือชีวิต
4. การเคารพตนเอง พึ่งตนเอง และไม่ย่อท้อต่อปัญหาชีวิต
5. การใฝ่หาความรู้ และใช้สติปัญญา เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต
6. การตระหนักในคุณค่าของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการดำรงชีวิตที่สงบสุข
7. ความรับผิดชอบในหน้าที่ของตน เคารพสิทธิและความคิดเห็นของผู้อื่น
8. ความรับผิดชอบในหน้าที่ของคนที่มิต่อสังคมโดยกระทำตนให้เป็นประโยชน์กับหมู่คณะ และไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน
9. การตระหนักในความสำคัญของการทำงานร่วมกันด้วยความสามัคคี รู้แพ้ รู้ชนะ รู้ภัย
10. การเห็นความสำคัญของครอบครัว ในฐานะที่เป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนา เยาวชนและสังคม
11. ความมุ่งมั่นที่จะช่วยกันรักษาและเสริมสร้างความเป็นธรรม เสรีภาพและ ภราดรภาพในสังคม

12. การตระหนักในความสำคัญของการพัฒนาชีวิต และสังคมที่เกี่ยวกับจิตใจ คุณธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม
13. การรักษาความเป็นเอกราชของชาติไทย ภูมิใจในความเป็นคนไทยรักไทย นิยมไทย ยินดีเสียสละเพื่อชาติแม้ด้วยชีวิต
14. การยึดมั่นในศาสนาธรรม เป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติในการดำรงชีวิต
15. การยึดมั่นในหลักการประชาธิปไตย
16. การเทิดทูนองค์พระมหากษัตริย์เป็นองค์ประมุข เป็นมิ่งขวัญ และเป็นศูนย์รวมน้ำใจของชนในชาติ
17. การเคารพและปฏิบัติตามกฎหมาย ข้อบังคับ กฎเกณฑ์ และระเบียบแบบแผน โดยเคร่งครัด เพื่อความสงบสุขของสังคม
18. การช่วยรักษาหวงแหนสาธารณสมบัติ และมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ
19. การปลูกฝังสุขนิสัย และรักษาส่งเสริมสุขภาพพลานามัยของคน ครอบครัวและชุมชน
20. การยกย่อง สรรเสริญ ผู้กระทำความดี ต่อต้านการทำชั่ว

นอกจากค่านิยมจะเป็นองค์ประกอบหนึ่งของแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาพฤติกรรมที่พึงประสงค์แล้วทัศนคติที่เกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ก็มีส่วนสำคัญในการกำหนดแนวทางในการพัฒนาและปลูกฝังพฤติกรรมที่พึงประสงค์เช่นกัน ซึ่งในเรื่องนี้ได้มีผู้สรุปแนวคิดที่สำคัญ ๆ ไว้ดังนี้

ศรัณย์ ดำริสุข (2520) มีความเห็นว่า ทัศนคติที่ควรปลูกฝังแก่นักเรียน นักศึกษา ได้แก่

1. ความเชื่อในกฎแห่งกรรมที่ว่า "ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว"
2. มีสัมมาคารวะ คือ มีกริยาวาจาเรียบร้อย อ่อนน้อม อ่อนโยน รู้จักที่สูง ที่ต่ำ
3. การประหยัด ทั้งในด้านการใช้จ่ายส่วนตัว และการให้ทรัพยากรของชาติ
4. การเป็นผู้มีใจกว้างและมีวิจาร์ณญาณ คือ รู้จักพิจารณาและยอมรับพฤติกรรมของคนอื่น ๆ ให้ความเป็นธรรมแก่คนอื่น รู้จักเห็นอกเห็นใจผู้อื่น
5. การตระหนักในคุณค่าของเวลา ตรงต่อเวลา ทำงานแข่งกับเวลา ทำงานอย่างมีแผนและมีขั้นตอน

6. การสำนึกในความเป็นคนไทย คือ ให้เกิดความภาคภูมิใจในฐานะที่เป็นคนไทย ให้เกิดทศนุเอกลักษณ์ไทย 4 ประการ ได้แก่ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และขนบธรรมเนียม ประเพณีศิลปวัฒนธรรมของชาติ ดำรงสิ่งเหล่านี้ไว้เป็นมรดกสืบต่อไป

อ้อม ประนอม (2527) มีความเห็นว่า ในปัจจุบันประเทศไทย กำลังประสบกับ ปัญหาหลาย ๆ ด้าน เพราะคนของเราด้อยคุณภาพ ยังมีหลายสิ่งที่เป็นส่วนบกพร่องในการดำเนิน ชีวิตของคนไทย ถ้าเราสามารถพัฒนาความเป็นคนให้มีคุณลักษณะอย่างน้อย 6 ประการ ให้ ประสานกันอย่างดี ประเทศชาติก็จะเจริญก้าวหน้าได้ไปด้วยดี คุณลักษณะ 6 ประการที่ต้องการ ให้เด็กไทยพัฒนาให้เกิดขึ้นในตนเอง ได้แก่ ความกล้าพูด กล้าคิด กล้าแสดงออก การรู้จัก วิเคราะห์ การรู้จักทำงานร่วมกับผู้อื่น การมีวินัยต่อตนเอง ต่อสังคม การรู้จักตัดสินใจอย่างเหตุผล และการเป็นผู้นำและผู้ตามได้

ส่วนในด้านคุณสมบัติของความเป็นพลเมืองดี และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่น่าจะปลูก ฝังให้นักเรียนนั้น ได้มีนักศึกษาและบุคคลสำคัญหลายท่านได้ให้แนวคิดไว้ดังนี้

จรรยา สุวรรณทัต และเพื่อน (2521) ได้กล่าวถึงลักษณะความเป็นพลเมืองดีไว้ว่า ลักษณะความเป็นพลเมืองดี คือ นิสัย การกระทำของบุคคลที่สอดคล้องกับมาตรฐาน กฎเกณฑ์ ของศาสนา กฎหมายของบ้านเมือง รวมถึงลักษณะซึ่งจะเป็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน ลักษณะความเป็นพลเมืองดีนั้นมีอยู่มากมายที่ได้รับความสนใจและนำมาศึกษาวิจัย คือ ความรู้สึก รับผิดชอบ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และความเกรงใจ เป็นต้น

นิรมล สวัสดิบุตร (2527) ได้ศึกษาจุดมุ่งหมายของหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 เกี่ยวกับลักษณะของความเป็นพลเมืองดี และได้เสนอเป็นแนวคิดแก่ครู ประถมศึกษาที่จะช่วยสร้างพลเมืองดีที่ประเทศชาติต้องการ โดยกำหนดลักษณะของพลเมืองดีที่ ต้องการไว้ดังนี้

1. การมีความรู้ทางการอ่านเขียนภาษาไทย การคิดคำนวณ และการทำงาน เพียงพอสำหรับประกอบอาชีพพื้นฐานได้

หัวข้อนี้เน้นเรื่อง ความรู้สำหรับประกอบอาชีพพื้นฐานได้ ในการสอนควรควรมุ่ง เน้นให้ผู้เรียนรู้จักฟัง รู้จักคิด รู้จักอ่าน รู้จักเขียนภาษาไทยที่จะใช้งานได้จริง ๆ ส่วนวรรณคดี หรือหลักภาษานั้น เป็นเรื่องที่จะศึกษาเพิ่มเติมได้ภายหลังในชั้นที่สูงกว่าประถมศึกษา หรือแม้ เมื่อพ้นจากโรงเรียนไปแล้ว

สำหรับเรื่องการค้าขายนั้น ควรจะรู้จักเรื่องการบวก ลบ คูณ หาร ที่จะใช้ใน
ชีวิตการทำงานขั้นพื้นฐานได้ ครูจึงมุ่งสอนให้ผู้เรียนนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง ไม่ยึดมั่นที่จะสอน
ไปตามหนังสือที่กำหนดไว้ และไม่สอนโดยคิดว่าจะจะเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียนในการเรียนขั้นสูงต่อ
ไปเป็นสำคัญ คือถือว่าการนำไปใช้ประโยชน์ได้ในการศึกษาขั้นสูงเป็นเพียงผลพลอยได้เท่านั้น

ส่วนเรื่องความสามารถในการทำงานนั้น คนทั่วไปควรจะทำงานบ้านพื้นฐานได้
เช่น การทำอาหารสำหรับบริโภคประจำวัน การทำความสะอาดบ้าน ฯลฯ นอกจากนี้ ควรมี
ความสามารถในการทำงานบางอย่างที่ดีถึงขนาดที่จะเลือกนำไปประกอบอาชีพได้ ทั้งนี้ สุดแท้
แต่ความถนัดและความสนใจของแต่ละคน เช่น ผู้ที่ถนัดและสนใจในการทำอาหารก็ควรมีโอกาส
ได้เรียนรู้เรื่องการทำอาหารชนิดที่นำไปทำขายเป็นอาชีพได้ เป็นต้น

2. การมีทัศนคติทางวิทยาศาสตร์ รู้จักการใช้ความคิด พิจารณาและใช้เหตุผลใน
การดำเนินชีวิต

จุดเน้นจึงอยู่ที่การมีทัศนคติทางวิทยาศาสตร์ เพื่อช่วยในการตัดสินใจอย่างมี
เหตุผลและหลักฐานสนับสนุน ทำให้พลเมืองดีมีเหตุผลในการดำเนินชีวิต และรู้จักแก้ปัญหาได้
อย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้การมีเหตุผลในการดำเนินชีวิตก็เป็นคุณสมบัติที่ทุกคนควรมีเพราะการ
ใช้เหตุผลไม่ว่าในเรื่องใด ๆ ย่อมช่วยลดปัญหาหรือแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างพิเศษ เช่น รู้เหตุ
ผลในการใช้เงิน รู้จักใช้เงินโดยคำนึงถึงรายรับของตนและรู้จักการเก็บออมไว้สำหรับคราวจำเป็น
ก็จะมีปัญหาในเรื่องหนี้สิน ผู้ที่มีเหตุผลในการเลี้ยงดูบุตรมลูก จะไม่มีปัญหาเรื่องลูกทำให้
ร้อใจ หรือแม้จะมีปัญหาบ้าง ก็คงหาทางแก้ปัญหาได้ด้วยเหตุผล เป็นต้น

3. การเป็นผู้สนใจรักษาสุขภาพกายและจิตของตนเองให้ดี พยายามหลีกเลี่ยงโรค
และภัยทั้งหลายเท่าที่จะทำได้

ความมุ่งหมายเน้นให้พลเมืองดีที่สนใจรักษาสุขภาพของตนให้ดี ทั้งสุขภาพกาย
และจิตก็เพื่อเป็นทรัพยากรที่มีค่าของประเทศ ตลอดจนเป็นตัวอย่างที่ดีให้คนในครอบครัวและผู้รู้
จักใกล้ชิดถือถือเป็นแนวปฏิบัติต่อไปได้ด้วย

4. การปฏิบัติตนตามสิทธิและหน้าที่ของตน

หัวข้อนี้ นอกจากจะครอบคลุมรายละเอียดจุดหมายในหลักสูตรประถมศึกษา
พุทธศักราช 2521 แล้ว "ยังครอบคลุมจักรวาล" ทำให้คนเป็นพลเมืองดีได้ และฝึกให้คนของเรา
เคยชินกับการสนใจสิทธิของตน ตลอดจนรู้จักตัวอย่างของสิทธิเบื้องต้นเพื่อเป็นแนวคิดได้รู้จัก

สิทธิต่าง ๆ ของเขาต่อไปในชีวิตข้างหน้า นอกจากนี้ยังเป็นการฝึกคนให้เป็นทั้งผู้รับและผู้ให้ และปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ ประเพณีนิยมที่ถูกต้องควร เมื่อใดเรามีผลเมืองที่รู้จักใช้สิทธิและปฏิบัติตามหน้าที่ ตั้งแต่หน้าที่ต่อครอบครัวไปจนถึงหน้าที่ต่อรัฐเป็นอย่างดี บ้านเมืองย่อมสงบเรียบร้อย เจริญก้าวหน้า

5. การมีความรักเพื่อนมนุษย์

จุดมุ่งหมายข้อนี้ มีลักษณะ "ครอบครัว" เช่นเดียวกัน เมื่อใดผลเมืองของเรามีความรักเพื่อนมนุษย์ เห็นอกเห็นใจกัน ช่วยเหลือกัน เห็นแก่ประโยชน์ของส่วนรวม ไม่เห็นแก่ตัว ไม่หวังร้าย หรือทำร้ายกัน ทั้งทางกาย วาจา และใจแล้ว สันติภาพย่อมเกิดอย่างไม่ต้องสงสัย การมีชั้นดีธรรมต่อคำวิจารณ์ การมีน้ำใจเป็นนักกีฬา การแก้ปัญหาโดยสันติวิธี การมีความสัมพันธ์อันดีต่อเพื่อนร่วมโลกจะเกิดขึ้นได้จากการมีความรักเพื่อนมนุษย์ทั้งสิ้น

6. การมีคุณสมบัติของผู้ดี คุณสมบัติของผู้ดีในที่นี้ มีความหมายกว้างตั้งแต่กิริยาอาการที่ควรทำ วาจาที่ควรกล่าว และจิตใจที่คิดดี ดังนั้น ครูประถมศึกษาจะต้องปลูกฝังฝึกฝนให้นักเรียนมีคุณสมบัติทั้งทางกาย วาจา ใจ ตามคุณสมบัติของผู้ดีให้ได้ เพื่อเขาจะได้เป็นพลเมืองดีเชิงรุกเกียรติของประเทศชาติ ไม่มีใครที่โหนกูดูหมิ่นได้ ทั้งยังนำความสุขมาให้ตนเอง และผู้ที่อยู่รอบตัวด้วย

7. การมีความสนใจใฝ่หาความรู้ใหม่ ทั้งในด้านความรู้ทั่วไปและความรู้เพื่อปรับปรุงอาชีพ ตลอดจนความรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ศาสนา เพื่อพัฒนาศิลปอดศิลปวัฒนธรรม และศาสนาต่อไปได้ ในการสอนนักเรียนประถมศึกษา ครูจำเป็นต้องเน้นการฝึกฝนให้นักเรียนเกิดความสนใจและมีทักษะในการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมด้วยตนเอง มีใช้ดำเนินการสอนชนิดที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความเคยชินในการรับฟังความรู้ที่ครูเป็นผู้ถ่ายทอดให้แต่อย่างเดียว เครื่องช่วยสำคัญที่จะทำให้ความมุ่งหมายข้อนี้เป็นผลขึ้นมาได้คือ ห้องสมุดที่ดี และวิธีสอนที่ทำทนายให้นักเรียนค้นหาคำตอบด้วยตนเอง

สุนน อมรวิวัฒน์ (2519) กล่าวถึงคุณสมบัติของพลเมืองดีว่า พลเมืองดีจะต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้คือ

1. เป็นผู้ที่มีความเข้าใจในวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย รู้จักปฏิบัติหน้าที่ของตน ใช้สิทธิภายในขอบเขตของกฎหมาย มีความรับผิดชอบต่อตนเองและส่วนรวม
2. เป็นผู้ที่มีศีลธรรม มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาขนบธรรมเนียม ประเพณี รวมถึงวัฒนธรรมไทย สามารถที่จะถ่ายทอดคุณค่าและความภาคภูมิใจไปสู่ลูกหลาน

3. เป็นผู้จัดระบบชีวิตของตนได้อย่างเหมาะสมกับฐานะ รู้จักใช้จ่ายพอเหมาะสมควรกับรายได้ รู้จักคุณค่าทรัพย์สินทางวัฒนธรรมชาติ ปรับตนเองให้เข้ากับเปลี่ยนแปลงของสังคมได้
4. เป็นผู้ที่มีความรักชาติ ศาสนา จงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์
5. เป็นผู้ที่รักสงบ มีทัศนคติที่ดีต่อผู้อื่น มีวิจาร์ณญาณตัดสินว่า สิ่งใดดีสิ่งใดชั่ว และมีเหตุผล

สำหรับด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ในปัจจุบันได้มีผู้ให้ความสนใจกับพฤติกรรมของเด็กและเยาวชนเป็นอันมาก คนบางกลุ่มได้ตั้งความหวังที่จะให้เด็กและเยาวชนมีพฤติกรรมตามที่ตนประสงค์ ในด้านนี้ ดารัตน์ ศิริวิริยะกุล (2525) ได้ศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในทัศนะของครูประจำชั้นและผู้ปกครองในกรุงเทพมหานคร โดยแบ่งคุณลักษณะที่จะศึกษาเป็น 6 ด้าน คือ ด้านการเรียน ด้านสุขภาพอนามัย ความปลอดภัย ด้านเศรษฐกิจ ด้านอุปนิสัยบุคลิกภาพ ด้านสมาชิกที่ดีของครอบครัว และด้านพลเมืองดีของชาติ ผลการวิจัยพบว่า

1. ในด้านการเรียน คุณลักษณะที่สำคัญมาก ได้แก่ ขยัน ตั้งใจ และมีความรับผิดชอบในการเล่าเรียน อยากรู้อยากเห็น และกล้าซักถามครูเมื่อไม่เข้าใจ
2. ในด้านสุขภาพอนามัย ความปลอดภัย คุณลักษณะที่สำคัญมาก ได้แก่ มีร่างกายแข็งแรง และมีสุขภาพจิตสมบูรณ์ รู้จักโทษของยาเสพติด รู้จักป้องกัน และรักษาสุขภาพส่วนตนและส่วนรวม
3. ในด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การรู้จักใช้ ตลอดจนดูแลรักษาสิ่งของและทรัพย์สินสมบัติของตน
4. ในด้านอุปนิสัยบุคลิกภาพ ได้แก่ มีคุณธรรม มีความรักใคร่สามัคคีต่อหมู่คณะ มีความรับผิดชอบในหน้าที่การงาน มีความศรัทธายึดมั่นในศาสนาและใช้เป็นเครื่องกล่อมเกล่าจิตใจ
5. ในด้านสมาชิกที่ดีของครอบครัว ได้แก่ รักและใกล้ชิดสนิทสนมกับพ่อแม่ ญาติพี่น้อง ปรึกษาหารือพ่อแม่และญาติพี่น้องเมื่อมีปัญหา
6. ในด้านพลเมืองดีของชาติ ได้แก่ เคารพและปฏิบัติตามกฎหมาย ภูมิใจ รักและเทิดทูนสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และคุณลักษณะที่สำคัญปานกลาง ได้แก่ สนใจติดตาม

ติดตามข่าวคราวความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ของบ้านเมือง รักษาสาธารณสมบัติ และพัฒนาบ้านเมือง ให้สะอาดสวยงาม

ยุพดี กะจะวงษ์ (2526) ทำการวิจัยพบว่า คุณลักษณะของเด็กที่พึงประสงค์ในอนาคต (พ.ศ.2534) ตามทรรศนะของนักสังคมวิทยาไทย มีความเห็นว่า ต้องเป็นคนซื่อสัตย์ รักความยุติธรรม มีระเบียบวินัย มีความรับผิดชอบ รู้จักทำงานร่วมกัน มีความสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 และสอดคล้องกับค่านิยมที่สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้ดำเนินการศึกษาค้นคว้าในเรื่องเกี่ยวกับค่านิยมที่ควรปลูกฝังให้มีในเด็กไทย สถาบันทางสังคม โรงเรียน ครูอาจารย์และผู้ปกครอง ต่างก็มุ่งหวังจะให้เด็กเติบโตเป็นคนดี มีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ต่อไป ดังนั้นในการจัดการศึกษาหรืออบรมให้ความรู้แก่เด็ก ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา จึงควรศึกษาก่อนว่า สังคมต้องการเด็กที่มีคุณลักษณะเช่นใด ที่จะช่วยให้สังคมเจริญก้าวหน้า เช่น ต้องการให้มีความซื่อสัตย์ รักความยุติธรรม ความมีระเบียบวินัย ความเมตตา ความรับผิดชอบ มีภาวะผู้นำ มีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ มีความเสียสละเพื่อส่วนรวม เป็นต้น

หรรษา ประยอมสกุล (2526) ทำการวิจัยเกี่ยวกับ คุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่ควรเน้นแก่นักเรียน พบว่า คุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่ควรเน้นได้แก่ การรู้จักทำงานร่วมกับผู้อื่น และการรวมกลุ่ม มีระเบียบวินัย มีความรับผิดชอบ ประหยัด มีการตัดสินใจที่ดี มีมนุษยสัมพันธ์ มีความคิดสร้างสรรค์ รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ รู้จักวางแผนในการทำงาน ซื่อตรง และมีสุขภาพจิตดี ในขณะที่เดียวกัน สิริถนอม รัตนะรัต (2526) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่ควรเน้นแก่นักเรียนในอนาคตตามทรรศนะของผู้เชี่ยวชาญด้านวิทยาศาสตร์ไทย พบว่า การพัฒนาคนให้มีความรู้ความสามารถในด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอาจก่อให้เกิดปัญหาทางด้านจิตใจมากขึ้น ควรพัฒนาให้นักเรียนและบุคคลทั่วไปมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีควบคู่ไปกับความรู้ทางด้านคุณธรรม จริยธรรมด้วย

ดังนั้น จากผลการวิจัยของนักการศึกษากลุ่มนี้จะเห็นได้ว่า ในอนาคตนั้น การพัฒนาคุณลักษณะและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ผู้เชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ ยังคงเห็นว่า เป็นสิ่งจำเป็นและต้องปลูกฝังให้เกิดแก่เด็กและเยาวชน ดังพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน (2523) ที่ทรงพระราชทานแก่คณาจารย์ ครู และนักเรียนโรงเรียนไกลกังวล หัวหิน เมื่อวันที่ 8 มิถุนายน 2522

"ผู้มีวิชาการแล้วจำเป็นต้องมีคุณสมบัติในตัวเองนอกจากวิชาความรู้ด้วย จึงจะนำตนนำชาติ ให้รอดและเจริญได้ คุณสมบัติที่จำเป็นสำหรับทุกคนนั้น ได้แก่ ความละเอียดถี่ถ้วน กล้าหาญ ความซื่อสัตย์สุจริต ทั้งในความคิดและการกระทำ ความกตัญญูรู้คุณชาติบ้านเมือง และผู้ที่อุปการะตนมา ความไม่เห็นแก่ตัว ไม่เอารอดเอาเปรียบผู้อื่น หากแต่มีความจริงใจ มีความปรารถนาดีต่อกัน เอื้อเฟื้อกันตามฐานะและหน้าที่ และที่สำคัญมากที่สุดก็คือ ความขยันหมั่นเพียร ความพยายามฝึกหัดประกอบการงานทั้งเล็กใหญ่ ง่ายยาก ด้วยตนเอง ด้วยความตั้งใจ ไม่ทอดธุระหรือความสะดวกสบายจากการเกียจคร้าน ไม่มีก่าย หยาบค้าย และสะเพร่า

คนคด คนคร้าน คนหยาบ คนไม่มีอายนั้น ถึงจะมีความรู้ท่วมหัวเท่าใดก็ไม่มีความประโยชน์ เพราะสร้างสรรค์อะไรไม่ได้ ได้แต่ทำลายอย่างเดียว"

การให้การศึกษาอบรม และเสริมสร้างเยาวชนให้เป็นผู้ที่มีคุณสมบัติอันพึงปรารถนา เป็นพลเมืองดีที่มีประสิทธิภาพนั้น เป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง แต่การจัดการศึกษาอบรม จำเป็นต้องมีจุดยืนและทิศทางที่แน่นอน สภาผู้ปกครองและครูแห่งประเทศไทยได้เล็งเห็นความสำคัญในเรื่องนี้ จึงจะได้จัดการประชุมทางวิชาการขึ้นและให้มีการวิจัยในหัวข้อเรื่อง "คุณสมบัติของเด็กไทยที่พึงปรารถนา" โดยวชิรญา บัวศรี และสุนันท์ ศลโกศล (2520) ซึ่งสำรวจความคิดเห็นของผู้ปกครอง และนักเรียนเกี่ยวกับคุณสมบัติของเด็กไทยที่พึงปรารถนา และเปรียบเทียบความคิดเห็นของบุคคลทั้งสองกลุ่ม ผลการวิจัยปรากฏว่า

1. ด้านนิสัยของเด็ก ผู้ปกครองมีความต้องการให้เด็กมีระเบียบวินัยเป็นอันดับหนึ่ง อันดับรองลงไป ได้แก่ ความรับผิดชอบต่องานที่การงาน ความขยันหมั่นเพียร ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และประหยัดไม่ฟุ้งเฟ้อ นักเรียนต้องการความมีระเบียบวินัย เป็นอันดับแรกสอดคล้องกับผู้ปกครอง คุณสมบัติอันดับรองลงไป ได้แก่ ความขยันหมั่นเพียร ความรับผิดชอบต่องานที่การงาน ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และการประหยัดไม่ฟุ้งเฟ้อ เมื่อเปรียบเทียบความต้องการของผู้ปกครองและนักเรียนในด้านนี้ปรากฏว่า นักเรียนปรารถนาให้เด็กไทยมีคุณสมบัติด้านความขยันหมั่นเพียรสูงกว่าความปรารถนาของผู้ปกครองอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 ส่วนคุณสมบัติด้านอื่น ๆ ทั้งผู้ปกครองและนักเรียนมีความปรารถนาไม่แตกต่างกัน
2. ด้านศีลธรรม ผู้ปกครองและนักเรียนมีความปรารถนาตรงกันคือ ความซื่อสัตย์เป็นอันดับแรก อันดับรองลงไป ได้แก่ ความกตัญญูกตเวที การยึดหลักศาสนาเป็นแนวปฏิบัติ ความละเอียดถี่ถ้วนและความไม่ลุ่มหลงในอบายมุขและสิ่งเสียดสี ตามลำดับ
3. ด้านวัฒนธรรมและระเบียบประเพณี ผู้ปกครองมีความเห็นว่า เด็กควรมีกิริยา

มารยาทดี มีสัมมาคารวะ เป็นอันดับหนึ่ง รักความเป็นไทย นิยมของไทย การมีน้ำใจเป็นนักกีฬา รู้จักถ้อย รักษามรดกวัฒนธรรมและประเพณีของไทย และรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เป็นอันดับรองลงมาตามลำดับ ส่วนนักเรียนมีความต้องการอันดับหนึ่งและสองตรงกับผู้ปกครอง คุณสมบัติอื่น ๆ ที่นักเรียนต้องการให้มีคือ รักษามรดกและวัฒนธรรมไทย มีน้ำใจเป็นนักกีฬา รู้จักถ้อย และรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เมื่อเปรียบเทียบความต้องการคุณสมบัติในด้านนี้ปรากฏว่า นักเรียนต้องการเสริมสร้างให้เด็กไทยมีสัมมาคารวะดี สูงกว่าผู้ปกครองอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 ส่วนคุณสมบัติในด้านอื่น ๆ ไม่แตกต่างกัน

4. ด้านความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ผู้ปกครองต้องการให้เด็กอยู่ในโอวาทเป็นอันดับหนึ่ง รองลงไปได้แก่ ความเมตตากรุณา ความผูกพันใกล้ชิดกับครอบครัว การยกย่องผู้มีอาวุโส และความโอ้อ้อมอารี ตามลำดับ ส่วนนักเรียนนั้นความต้องการอันดับแรกสอดคล้องกับผู้ปกครอง ส่วนอันดับรองลงมาได้แก่ ความเมตตากรุณา การยกย่องผู้มีอาวุโส ความผูกพันใกล้ชิดกับครอบครัว และความโอ้อ้อมอารี ตามลำดับ

5. ด้านความสัมพันธ์ต่อหน้าที่ต่อสังคม ความปรารถนาของผู้ปกครองอันดับหนึ่งได้แก่ ความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ อันดับรองลงมาได้แก่ ความสามัคคีร่วมมือกับหมู่คณะ การเสียสละเพื่อส่วนรวม กระทำตามกฎหมาย การรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ทำลายสาธารณสมบัติ ตามลำดับ นักเรียนมีความปรารถนาสอดคล้องกับผู้ปกครองทุกประการ เมื่อเปรียบเทียบระหว่างประชากรสองกลุ่มนี้แล้ว นักเรียนต้องการคุณสมบัติด้านให้เด็กไทยรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์สูงกว่าผู้ปกครองอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 ส่วนคุณสมบัติด้านอื่น ๆ ไม่แตกต่างกัน

จากแนวคิด ความคาดหวัง ค่านิยม ทศนคติ ตลอดจนคุณสมบัติของความเป็นพลเมืองดี ตามทฤษฎะที่บุคคลต่าง ๆ ได้กล่าวมาแล้วนั้น สรุปได้ว่า บุคคลต่าง ๆ ดังกล่าวมีแนวความคิด มีค่านิยม มีทศนคติที่คล้ายคลึงกันในเรื่องของการต้องการให้นักเรียนมีคุณลักษณะและพฤติกรรมที่พึงประสงค์หลายสิ่งหลายอย่างเป็นไปในแนวทางที่ดี การขยายแนวความคิด ค่านิยม ทศนคติ และองค์ประกอบอื่น ๆ ที่เป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาและปลูกฝังพฤติกรรมที่พึงประสงค์ให้แก่เด็กนักเรียนนั้น จำเป็นต้องอาศัยระบบการศึกษา โดยเฉพาะการศึกษาระดับประถมศึกษา ซึ่งเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านความรู้ ทศนคติ และพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ที่มุ่งหวังไว้ว่าจะต้องให้เกิดขึ้นในตัวของผู้เรียน ดังนั้น หลักการ เป้าหมายหลัก และจุดมุ่งหมายของหลักสูตรประถมศึกษาจึงเป็นสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่ง

ซึ่งจะชี้ให้เห็นถึง คุณลักษณะและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของนักเรียนได้เด่นชัดอีกนอกเหนือจากการพิจารณาความคาดหวัง แนวความคิด ค่านิยม ทศนคติ ตามทรรศนะของผู้เชี่ยวชาญดังที่กล่าวมาแล้ว

หลักการ เป้าหมายหลักและจุดมุ่งหมายของหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521

หลักการของหลักสูตรประถมศึกษา

หลักสูตรศึกษามีหลักการที่สำคัญดังนี้

1. เป็นการศึกษาเพื่อปวงชน
2. เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนนำประสบการณ์ที่ได้จากการเรียนไปใช้ให้เป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิต
3. เป็นการศึกษาที่มุ่งสร้างเอกภาพของชาติ โดยมีเป้าหมายหลักร่วมกัน แต่ให้ท้องถิ่นมีโอกาสจัดหลักสูตรบางส่วนให้เหมาะสมกับสภาพความต้องการได้

เป้าหมายหลัก

การศึกษาระดับประถมศึกษา เป็นการศึกษาพื้นฐานที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้พร้อมที่จะทำประโยชน์ให้กับสังคม ตามบทบาทและหน้าที่ของตนในฐานะพลเมืองดีตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข โดยให้ผู้เรียนมีความรู้ และทักษะพื้นฐานในการดำรงชีวิต ทนต่อการเปลี่ยนแปลง มีสุขภาพสมบูรณ์ ทั้งร่างกายและจิตใจ ทำงานเป็น และครองชีวิตอย่างสงบสุข

จุดมุ่งหมายของหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521

หลักสูตรศึกษามีจุดมุ่งหมายให้เกิดผลแก่ผู้เรียนดังนี้

1. คุณสมบัติที่ต้องการเน้น
 - 1.1 มีความเสียสละ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ไม่เห็นแก่ตัว
 - 1.2 มีวินัยในตนเอง มุ่งมั่นในการทำงานให้สำเร็จ
 - 1.3 ขยันหมั่นเพียร ซื่อสัตย์ ประหยัดและอดทน
 - 1.4 รู้จักคิด วิจารณ์ และตัดสินใจอย่างมีเหตุผล
 - 1.5 มีขันติต่อคำวิจารณ์ และความแตกต่างระหว่างบุคคลหรือหมู่เหล่า

- 1.6 มีน้ำใจเป็นนักกีฬา รู้จักยกย่องผู้อื่น
- 1.7 รู้จักทำงานและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ โดยรู้จักเป็นผู้ให้ ผู้รับ ผู้นำ ผู้ตามที่ดี
2. ความรู้และทักษะพื้นฐานในการดำรงชีวิต
 - 2.1 มีสุขนิสัยส่วนตัวและส่วนรวมทั้งร่างกายและจิตใจ
 - 2.2 รู้กฎหมายที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน
 - 2.3 มีความรู้และทักษะในการหา การใช้ และออมทรัพย์
 - 2.4 เข้าใจความหมายของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่มีต่อชีวิตประจำวัน
 - 2.5 มีความรู้และทักษะในการจัดการ และทำงานรวมกลุ่มกันโดยถือหลักสหกรณ์
 - 2.6 มีความรู้และทักษะในการทำงาน ทั้งในฐานะผู้ผลิตและผู้บริโภค
 - 2.7 มีนิสัยและรู้จักวิธีการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ
 - 2.8 มีความรู้และทักษะทางภาษาและคณิตศาสตร์
 - 2.9 มีความรู้และทักษะในวิธีการทางวิทยาศาสตร์
 - 2.10 มีความสามารถในการยังชีพผสมกลมกลืนต่อสภาพ และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ
 - 2.11 รู้จักชื่นชมและแสดงออกทางศิลปะ
3. ชีวิตที่สงบสุข
 - 3.1 รู้จักปรับตัวให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม สิ่งแวดล้อม และวิทยาการใหม่ ๆ
 - 3.2 เข้าใจและศรัทธาในศาสนาที่ตนนับถือ และนำหลักธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวัน
 - 3.3 รู้จักใช้เวลาให้เป็นประโยชน์และมีประสิทธิภาพ
 - 3.4 มีความคิดริเริ่มที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม
 - 3.5 อีสุระในการคิด แต่พร้อมที่จะยอมรับความคิดของผู้อื่นอย่างมีเหตุผล
 - 3.6 รู้จักแก้ไขปัญหาโดยสันติวิธี

4. สมาชิกที่ดีของชุมชนและชาติ
 - 4.1 เชื้อมั่นในระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
 - 4.2 รู้คุณค่า ชื่นชม และรักษาศิลปวัฒนธรรมของชาติ
 - 4.3 สำนึกในหน้าที่และสิทธิของตน
 - 4.4 รู้ความสำคัญของครอบครัว สังคม และท้องถิ่นของตน
 - 4.5 รู้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในภูมิภาคและโลก และมีความเข้าใจอันดีต่อกัน
 - 4.6 สามารถฝึกกำลังสติปัญญา กำลังกาย กำลังทรัพย์ เพื่อความเจริญและความมั่นคงของประเทศ
 - 4.7 รู้คุณค่าในความเป็นไทย และภูมิใจที่เกิดในผืนแผ่นดินไทย
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2521)

กล่าวโดยสรุปแล้ว หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 มีจุดมุ่งหมายที่สำคัญ 4 ประการ คือ ให้นักเรียนมีคุณสมบัติที่ต้องการนั้น มีความรู้ทักษะพื้นฐานในการดำรงชีวิต มีชีวิตที่สงบสุข และเป็นสมาชิกที่ดีของชุมชนและประเทศชาติ เพื่อพิจารณาถึงความสัมพันธ์ของหลักสูตรกับวัตถุประสงค์ด้านจริยธรรม จะเห็นว่าหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ได้กำหนดวัตถุประสงค์ด้านจริยธรรมไว้อย่างชัดเจน คือ เน้นเยาวชนให้มีคุณลักษณะอันดีงาม ได้แก่ คุณธรรมดีงามต่าง ๆ ซึ่งเราต้องสร้างให้เกิดขึ้นหรือให้มีขึ้นในตัวผู้เรียน เช่น ความเสียสละ ความมีวินัย ความอดทน ความซื่อสัตย์ ความขยันหมั่นเพียร ฯลฯ เหล่านี้ เป็นคุณลักษณะที่ต้องการสร้างเสริมให้มากยิ่งขึ้น ทางด้านการสอนจริยศึกษาในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 มีความต้องการจะปลูกฝังคุณธรรมให้เกิดในจิตใจของเด็ก มิใช่เรียนเนื้อหาเพื่อรู้ หรือให้อ่านหรือให้ท่องจำเท่านั้น แต่หมายความว่าผู้สอนจะต้องทั้งปลูกและฝังคุณธรรมทั้งหลายให้แก่เด็ก โดยเน้นให้เห็นความดีงามที่จะปฏิบัติ และให้มีการปฏิบัติจริงอย่างสม่ำเสมอจนปฏิบัติได้เป็นนิสัย

เมื่อพิจารณาจุดมุ่งหมายของหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นว่าจุดมุ่งหมายของหลักสูตร 31 ข้อ มีจุดมุ่งหมายที่เน้นเกี่ยวกับการสร้างเสริมลักษณะนิสัยอย่างน้อย 16 ข้อ และในคู่มือปฏิบัติการกิจกรรมสร้างนิสัยสำหรับโรงเรียนประถมศึกษา (2523) ก็ได้กล่าวไว้เช่นกันว่า จุดมุ่งหมายทั้ง 31 ข้อ นั้น มีจำนวน 25 ข้อ ที่เป็น

เรื่องของคุณธรรมและจริยธรรม หรือลักษณะนิสัยอันดีงามที่ต้องประพฤติปฏิบัติอยู่เสมอ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า จุดมุ่งหมายของหลักสูตรส่วนใหญ่เน้นเกี่ยวกับการสร้างเสริมลักษณะนิสัย คือ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม และเกิดการเปลี่ยนแปลงเจตคติ พฤติกรรมไปสู่แนวทางไปสู่แนวทางที่พึงประสงค์

จะเห็นได้ว่า จากหลักการ เป้าหมายหลัก และจุดมุ่งหมายของหลักสูตร รวมทั้งโครงสร้างของหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ไม่ได้มุ่งเน้นที่จะพัฒนาเฉพาะความรู้ด้านวิชาการเท่านั้น แต่ยังมีมุ่งเน้นที่จะสร้างคนในชาติเป็นพลเมืองดี มีคุณธรรม จริยธรรม ตลอดจนเป็นผู้มีคุณลักษณะและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ด้วย

ดังนั้น ค่านิยม ทศนคติ และแนวคิดเกี่ยวกับคุณสมบัติของความเป็นพลเมืองดี ตามทฤษฎีของนักการศึกษา นักจิตวิทยา นักวิชาการ และบุคคลต่าง ๆ ตลอดจนคุณลักษณะและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรประถมศึกษา จึงเปรียบเสมือนเข็มทิศที่ช่วยให้เห็นแนวทางในการจัดการศึกษา อบรม พัฒนาด้านพฤติกรรมที่พึงประสงค์ให้แก่เด็ก และการที่เด็กจะสามารถพัฒนาพฤติกรรมของตนเองให้เป็นไปในทางที่พึงประสงค์ได้มากน้อยเพียงใดนั้น มิได้ขึ้นอยู่กับ หลักสูตร หรือการให้การศึกษา โรงเรียน หรือครู เท่านั้น ทั้งนี้ยังมีปัจจัยและองค์ประกอบด้านอื่น ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการอบรม ปลูกฝังให้นักเรียนมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์อีกด้วย

อิทธิพลที่มีต่อการอบรมปลูกฝังให้เกิดคุณลักษณะและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ในตัวนักเรียน

ในปัจจุบันสภาพสังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว การดำเนินชีวิตของบุคคลย่อมสับสนและเกิดปัญหามากขึ้น สภาพความสัมพันธ์ของครอบครัวต้องเปลี่ยนไป ผู้ปกครองไม่มีเวลาสำหรับเด็ก ความอบอุ่นและความใกล้ชิดสนิทสนมที่พ่อแม่เคยมีให้เด็กนั้นลดน้อยลงไป ทำให้เด็กเกิดความรู้สึกว่าเหงา คับข้องใจ ไม่รู้จะหันหน้าไปพึ่งใครหรือปรึกษาใคร ขณะเดียวกันทางโรงเรียนและครูมีภาระหน้าที่รับผิดชอบมากขึ้น การดูแลเอาใจใส่เด็กแต่ละคนอย่างทั่วถึงย่อมเป็นไปได้ยากมาก สภาพสิ่งแวดล้อมเหล่านี้ทำให้เด็กมีปัญหามากยิ่งขึ้น เด็กไม่เข้าใจบทบาทและสถานภาพของตนเองในการดำรงชีวิต ไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม การปรับตัวไม่ได้ของเด็กนั้น เป็นผลทำให้เกิดปัญหาขึ้นในสังคม และพฤติกรรมที่เป็นปัญหาของเด็กนั้นเป็นสิ่งสำคัญยิ่งต่อสัมฤทธิผลทางการเรียนของเด็กนักเรียน ซึ่งครูและผู้ปกครองควรศึกษาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับพฤติกรรมที่เป็นปัญหาของนักเรียนแต่ละบุคคล เพื่อทราบสาเหตุและหาวิธีแก้ไข

หรือปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้อย่างเหมาะสมและได้ผล ดังนั้นจึงมีนักการศึกษาได้ให้ความสนใจและได้ศึกษาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับพฤติกรรมไว้หลายท่าน

สวัสดี ชัยโอกาส (2513) สรุปพฤติกรรมที่เป็นปัญหาของนักเรียนเป็น 2 ลักษณะ คือ ลักษณะที่เป็นปัญหา ซึ่งเมื่อเกิดขึ้นแล้วมีผลกับตัวนักเรียนเอง ไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยในสังคม เช่น เด็กเชื่องซึม เก็บตัว เหง่อใจลอย และอีกลักษณะหนึ่งเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นและมีผลต่อบุคคลอื่น เช่น การทะเลาะวิวาท การฝ่าฝืนกฎระเบียบต่าง ๆ เป็นต้น

สุกิจ ดำรงมณี (2516) สรุปสาเหตุที่ทำให้นักเรียนเกิดปัญหาพฤติกรรมในด้านความประพฤติ การปฏิบัติตนไม่เหมาะสม ดังนี้

1. การอบรมของทางบ้าน กับทางโรงเรียนไม่สอดคล้องกัน
2. การบังคับเด็ก ไม่เปิดโอกาสให้เด็กเป็นตัวของตัวเองบ้างตามโอกาสที่เหมาะสม ที่ควร ทำให้เด็กเกิดความคับข้องใจ และหาทางแสดงออกในทางที่ผิด
3. ทางโรงเรียนหรือสถานศึกษาชอบอ้างระเบียบและคำสั่ง ซึ่งบางกรณีก็ไม่เกิดความเที่ยงธรรม
4. การที่ผู้ใหญ่ตามใจ รัก และให้เสรีภาพแก่เด็กมากเกินไป รวมถึงการที่ผู้ใหญ่ไม่ให้ความอบอุ่นแก่เด็กเท่าที่ควร
5. การที่ผู้ใหญ่ตั้งความหวังไว้สูง แต่ไม่ได้ทำอะไรให้เด็กเห็นว่า พวกเขามีความสำคัญต่ออนาคตของส่วนรวมเลย

นิลมัย วิบูลย์สวัสดิ์ (2512) ได้ศึกษาปัญหาความสัมพันธ์ในครอบครัว ตามทัศนะของเด็กที่ทำผิดกฎหมาย และเด็กที่ไม่ทำผิดกฎหมาย โดยศึกษาลักษณะความสัมพันธ์ภายในครอบครัวของเด็กกับพ่อแม่ผลการวิจัยพบว่า เด็กที่ไม่ทำผิดกฎหมายจะมีความสัมพันธ์กับครอบครัวดี พ่อแม่ให้ความรักความสนใจดี แต่เด็กจะใกล้ชิดมารดามากกว่าบิดา ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาค่อนข้างดี บิดามารดารักใคร่เกรงใจกัน ไม่ค่อยมีเรื่องขัดแย้ง เด็กมักถูกลงโทษด้วยการใช้วาจา สำหรับเด็กที่ทำผิดกฎหมายพบว่า ความสัมพันธ์ในครอบครัวไม่ดี เด็กมีความรู้สึกว่ามารดาไม่ค่อยเข้าใจหรือยอมรับเด็ก บรรยากาศในครอบครัวค่อนข้างตึงเครียด ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาไม่ดี ทะเลาะวิวาทกันถึงขั้นใช้กำลังทุบตีกัน ภายในบ้านไม่มีระเบียบวินัย เด็กได้รับการลงโทษบ่อยครั้ง เด็กไม่มีส่วนร่วมในการวางแผนงานเกี่ยวกับครอบครัว และใช้เวลาพักผ่อนกับครอบครัวน้อย จะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาและเด็กมีความ

สำคัญมาก การที่เด็กจะมีพฤติกรรมที่พึงปรารถนาของสังคมหรือปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ดี จำเป็นต้องมีความสัมพันธ์อันดีทั้งบิดามารดา

จากปัญหาต่าง ๆ ของนักเรียนดังกล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่าองค์ประกอบที่มีส่วนสำคัญในการพัฒนาพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของเด็กนั้นมีอยู่หลายประการ และองค์ประกอบที่สำคัญที่มีผลทำให้พฤติกรรมของเด็กเป็นไปในทางที่พึงประสงค์ หรือในทางตรงข้ามได้นั้น ได้แก่ ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว ซึ่งแยกได้เป็น 4 ลักษณะคือ

1. ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อกับแม่ ถ้าพ่อแม่ทุกคนได้ตระหนักถึงความสำคัญของตนเอง และพยายามทำหน้าที่ให้ดีที่สุด ปัญหาเด็กเกเร ปัญหาสังคมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทุกวันนี้คงจะลดน้อยลงไปเป็นอันมาก

2. ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับเด็ก พ่อแม่จะเป็นผู้ที่สนองความต้องการของเด็กทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ สำหรับเด็กที่ถูกเลี้ยงดูแบบวิธีการบังคับ ให้อยู่ในระเบียบหรือกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของพ่อแม่ ก็จะทำให้เด็กเหล่านี้มีพฤติกรรมที่ผิดแผกออกไปอีก เพราะสิ่งที่เขาได้รับไม่ตรงกับธรรมชาติ และความต้องการของเขา พฤติกรรมเหล่านี้ส่วนใหญ่จะแสดงออกในทางที่ขัดต่อการยอมรับของสังคม ซึ่งจะทำให้เกิดผลเสียหายแก่ตัวเอง และแก่ครอบครัวด้วย ดังรายงานของ World YWCA (1974) ตอนหนึ่งที่ว่า

"ครอบครัวจะมีความสุขได้บิดามารดาจะต้องเป็นหัวใจสำคัญที่จะปฏิบัติหน้าที่อย่างถูกต้องและเหมาะสม เพื่อที่จะให้บุตรและสมาชิกในบ้านได้รับความอบอุ่น มีความมั่นใจ และมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน ซึ่งจะเป็นการเสริมสร้างบุคลิกภาพ และพัฒนาการที่เหมาะสม อันเป็นจุดหมายปลายทางที่บิดามารดาทุกคนคาดหวัง ถ้าบิดามารดาปฏิบัติหน้าที่บกพร่องก็จะมีผลกระทบกระเทือนทำให้บุตรขาดความอบอุ่น เกิดความวิตกกังวล พฤติกรรมและการแสดงออกของเด็กจะเป็นไปในทางที่ไม่เหมาะสม ในที่สุดจะกลายเป็นเด็กที่มีปัญหาได้"

3. ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับพี่น้อง ถ้าพ่อแม่เป็นคนไม่ลำเอียงให้ความรักแก่ลูกทุก ๆ คนเท่ากัน ความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องของเด็กก็จะเป็นไปโดยราบรื่น การทะเลาะเบาะแว้งระหว่างพี่น้องจากความอิจฉาริษยากันจะไม่มี ในทางตรงกันข้ามถ้าพ่อแม่มีแต่ความลำเอียงเด็กจะเกิดความน้อยใจ ต้องการจะเอาชนะพี่น้องหรือน้องที่พ่อแม่ให้ความสนใจมากกว่าจะเกิดการอิจฉาริษยาชิงดีชิงเด่นกันระหว่างพี่น้อง ทำให้เป็นผลเสียทางจิตใจและอารมณ์ของเด็ก

เป็นอันมากทำให้เด็กเกิดความเบื่อหน่ายบ้าน เบื่อที่จะอยู่ร่วมกับพี่น้อง ซึ่งอาจเกิดปัญหาตามมา ในภายหลังได้ นอกจากนี้ ในบางบ้านจะพบว่าพี่น้องอยู่กันแบบต่างคนต่างอยู่ ไม่สนใจซึ่งกัน และกันเท่าที่ควร ไม่มีความผูกพันรักใคร่กันเหมือนพี่น้องคู่อื่น ๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้อาจเป็นผลจากการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่เด็กได้รับอาจกดดันให้เด็กต้องแสดงออกเช่นนั้น ซึ่งก็นับว่าเป็นผลเสียแก่สุขภาพจิตของเด็กอย่างมากเช่นเดียวกัน อาจทำให้เด็กแสดงพฤติกรรมที่แปลก ๆ ออกมาได้

4. ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับญาติผู้ใหญ่และสมาชิกอื่น ๆ สังคมไทยเป็นสังคมที่มีความผูกพันมากระหว่างญาติพี่น้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบทจะเห็นได้ชัดเจน คนที่อยู่ในหมู่บ้านหรือละแวกบ้านเดียวกันส่วนใหญ่จะเป็นญาติพี่น้องกันแทบทั้งสิ้นและแม่กระทั่งภายในบ้านเองก็มักจะประกอบไปด้วย พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย พี่ ป้า น้า อา อยู่รวม ๆ กัน สำหรับครอบครัวที่อยู่ในเมืองลักษณะเช่นนี้จะน้อยลงไป แต่ก็จะมีบ้างในบางครอบครัวที่เอา ปู่ ย่า ตา หรือยายมาช่วยดูแลบุตรหลาน และนอกจากนี้อาจจะมีคนรับใช้หรือคนงานอื่น ๆ อีกแล้วแต่ฐานะของครอบครัวซึ่งบุคคลเหล่านี้ ล้วนแล้วแต่มีอิทธิพลและความสัมพันธ์กับเด็กแทบทั้งสิ้น

ดังนั้น บิดามารดาจึงจัดว่าเป็นบุคคลที่สำคัญที่สุดในการอบรมเลี้ยงดูบุตรธิดา เพราะฉะนั้นบิดามารดาจึงควรมีความรับผิดชอบในการปลูกฝังคุณธรรมต่าง ๆ ให้แก่เด็ก เพื่อว่าเมื่อเติบโตขึ้นจะได้เป็นกำลังอันสำคัญของชาติ เป็นพลเมืองดีผู้ก่อรูปด้วยความรู้ และคุณธรรม

ศิริ รอดบาง (2522) ได้กล่าวว่า "พ่อแม่ผู้ปกครองและผู้มีความรับผิดชอบต่อเด็ก ควรจะได้ร่วมมือกันหยิบยื่นสิ่งที่ถูกต้องดีงาม สิ่งที่จะเสริมสร้างจิตใจ ร่างกาย สมอง และอารมณ์ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เพื่อให้ได้เป็นอนาคตอันมั่นคงแข็งแกร่งของชาติ และพาชาติไปสู่ความรุ่งโรจน์ไพบูลย์ต่อไป ในการเลี้ยงบุตรธิดาให้เป็นผู้ใหญ่ที่ดีมีสมรรถภาพทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสมอง นั้น ควรจะต้องปลูกฝังให้เด็กมีคุณธรรม มีระเบียบวินัย มีความรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติ มีความมั่นใจในตัวเอง มีสุขภาพอนามัยดี มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย มีความรู้ความสามารถที่จะประกอบอาชีพ บิดามารดาและครูอาจารย์ควรจะต้องให้คำตอบที่ถูกต้องแก่เด็ก และควรจะได้อบรมเด็กให้รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์แก่ตัวเองและผู้อื่น

สภาผู้ปกครองและครูแห่งประเทศไทย เป็นองค์การหนึ่งที่ตระหนักในคุณค่าและความสำคัญในการปลูกฝังคุณธรรมให้แก่เยาวชนไทย เพื่อให้เด็กมีคุณสมบัติและพฤติกรรมอันพึงปรารถนา ทั้งนี้เพื่อเยาวชนจะได้เติบโตเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ สามารถสร้างสรรค์จรรโลงประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าสืบไป สภาผู้ปกครองและครูได้เสนอแนะคุณธรรมที่ควรส่งเสริม

เยาวชนของชาติ ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความกตัญญูกตเวที ความอดทน ความสามัคคี ความมีระเบียบวินัย การช่วยงานของหมู่คณะ การปฏิบัติตนตามประเพณีอันดีงาม การใช้ภาษาให้ถูกวัฒนธรรม และการรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ นอกจากนี้ นักการศึกษาในหลายประเทศได้ให้ความสนใจและศึกษาเกี่ยวกับ องค์ประกอบที่เป็นสาเหตุสำคัญของการพัฒนาพฤติกรรมที่พึงประสงค์ และความล้มเหลวของการเกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของนักเรียนกับปัจจัยและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ พร้อมทั้งเสนอข้อค้นพบที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมของนักเรียนดังนี้

วอลเตอร์ เจ โควิลล์ และคณะ (Walter J. Coville and Other., 1960)

สาเหตุของการที่บุคคลมีพฤติกรรมขัดกับสังคม สาเหตุหนึ่งจากทางด้านจิตวิทยา คือ ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับบิดามารดา ซึ่งมีลักษณะสำคัญ ดังนี้

1. การทอดทิ้ง เด็กรู้สึกตัวว่าถูกทอดทิ้ง จะมีปฏิกิริยาเพื่อตอบโต้ เพื่อประชดพ่อแม่ เพื่อดึงดูดความสนใจ โดยการกระทำความผิด เป็นการตำหนิลงโทษบิดามารดาทางอ้อม เด็กจะเกิดความรู้สึกที่ไม่ดีต่อบิดามารดา

2. การตามใจมากเกินไปจนเกินขอบเขต เด็กจะมีลักษณะคล้ายทารก ไม่บรรลุนิติทางอารมณ์ ชอบทำตามความพอใจของตนเอง ไม่รู้จักยับยั้งความต้องการ ไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้ และมีปฏิกิริยาเป็นปฏิปักษ์ต่อสังคม

3. การขาดแบบอย่างที่ยึดถือได้ เด็กที่จะเติบโตมีชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข จะต้องมีการศึกษาที่ดีจากบุคคลอื่น เพื่อเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตเด็กที่ขาดการเอาใจใส่จากพ่อแม่ หรือถูกพ่อแม่ทอดทิ้ง จะไม่มีแบบอย่างที่ดีที่ตนจะเลียนแบบหรือเด็กที่พ่อแม่ไม่เป็นแบบอย่างที่ดี และเด็กที่พ่อแม่ต้องการให้เด็กเป็นอย่างที่ดีแต่เด็กไม่สามารถเป็นได้ จะทำให้เด็กเกิดความยุ่งยากใจ ไม่สามารถทำตามแบบอย่างได้

ในปี ค.ศ. 1976 ริชาร์ด เอิร์ล เดวิส (Richard Earl Davis, 1977) ทำการวิจัยเรื่อง "Teacher Behavior : Its Effect on Student Attitude Change" มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมของครู กับการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของนักเรียน โดยศึกษาการประเมินผลของนักเรียนเกี่ยวกับครูผู้สอนในเรื่องการใช้ความคิดเห็นของผู้สอน วิธีเสริมกำลังใจให้เด็ก การให้ความช่วยเหลือ การมีส่วนร่วมในชั้นเรียน การจัดสิ่งแวดล้อมของห้องเรียน ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมทางอารมณ์และสังคมของผู้สอน มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางทัศนคติของผู้เรียน นอกจากความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมของ

ผู้สอนที่มีต่อนักเรียนแล้ว หลักสูตรการศึกษาแบบที่ให้เสรีภาพแก่ผู้เรียนและบรรยากาศของห้องเรียนแบบเปิด ก็เป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการปลูกฝังพฤติกรรมที่ดีงามให้กับนักเรียนอีกด้วย

เดโช สวานานนท์ (2510) กล่าวถึงการอบรมเลี้ยงดูของบิดามารดาที่มีต่อบุตรในลักษณะต่าง ๆ ซึ่งมีผลกระทบต่อพัฒนาการและบุคลิกภาพของบุตรในอนาคต ดังนี้

1. บิดามารดาละเลยไม่เอาใจใส่ต่อบุตร ย่อมทำให้บุตรมีความรู้สึกไม่ปลอดภัยในทางอารมณ์รู้สึกหวาดหวั่น ไม่มั่นคง และมักจะส่งผลให้มีพฤติกรรมออกมาในเชิงของการปฏิเสธ เป็นคนที่ขาดความรัก ทั้งยังให้ความรักแก่ใครไม่เป็นอีกด้วย

2. บิดามารดาที่ปกป้องคุ้มครองด้วยการบังคับบอกร้ายคำสั่งอยู่ตลอดเวลา จะทำให้บุตรผู้นั้นขาดความริเริ่ม ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง มีแนวโน้มที่จะพึ่งพาอาศัยผู้อื่นเสมอ และเป็นผู้ที่ยอมคนอยู่ตลอดเวลา บิดามารดาที่ใช้ระเบียบวินัยอย่างเคร่งครัดย่อมทำให้บุตรเป็นคนมีลักษณะลงโทษตัวเอง และทั้งมักจะมึนพฤติกรรมรุนแรงในทางนี้เสีย

3. บิดามารดาที่ทะเลาะเบาะแว้งกันเป็นประจำหรือหย่าร้างกัน บุตรจะมีความกระวนกระวาย มีความเครียด มีความรู้สึกไม่ปลอดภัย ไม่มั่นใจในตัวเอง มองโลกในแง่ไม่รื่นรมย์ และขาดแบบฉบับในการเสริมสร้างลักษณะของตนเองด้วย

4. บิดามารดาที่ยึดมั่นเคร่งครัดในศีลธรรมจรรยาอย่างมาก ย่อมมีผลให้บุตรมีโอกาสสร้างความขัดแย้งทางใจอย่างรุนแรงขึ้นด้วย อาจทำให้กลายเป็นคนลงโทษตัวเอง ไม่เห็นคุณค่าของตัวเองขึ้นด้วย

5. บิดามารดาที่มีศีลธรรมหย่อนยาน บุตรจะพลอยเป็นผู้มีศีลธรรมหย่อนยานไปด้วย มีทัศนคติที่สังคมไม่พึงปรารถนา และอาจจะต้องเป็นผู้มีปัญหาของสังคมมากที่สุด

จะเห็นได้ว่า เรื่องของการอบรมเลี้ยงดูเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะผลที่ได้รับจากการอบรมเลี้ยงดูนั้น เป็นสิ่งหล่อหลอมเด็กให้มีบุคลิกภาพเป็นอย่างไรก็ได้ เช่น ความสามารถในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ความสามารถในการตัดสินใจอย่างมั่นคง การมีความมั่นใจในตัวเอง ความไว้วางใจผู้อื่น การปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้ รวมทั้งการสร้างทัศนคติ ค่านิยม และลักษณะนิสัยของบุคคลผู้นั้นอีกด้วย

การปลูกฝังค่านิยมเชิงจริยธรรมที่ดีนั้น อาจทำได้ 2 แนวทาง (เสถียรพงษ์ วรรณปก, 2524) คือ

1. โดยการสร้างสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี ที่อำนวยความสะดวกต่อการปลูกฝังค่านิยมที่ถูกต้อง เริ่มตั้งแต่สิ่งแวดล้อมภายในครอบครัวและโรงเรียน ตลอดไปจนถึงสถาบันทางสังคมอื่น ๆ วิธีนี้เรียกว่าวิธีการแห่งศรัทธา เพราะสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวเด็กนั้นจะมีอิทธิพลต่อเด็กมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กเล็ก เด็กในวัยนี้จะดูดซึมค่านิยมที่ต้องการปลูกฝังเอง โดยที่ผู้ใหญ่ไม่ต้องพร่ำสอน ประการสำคัญผู้ใหญ่ต้องการปลูกฝังค่านิยมชนิดไหนอย่างไร ตนจำเป็นต้องประพฤติตัวให้เป็นตัวอย่างด้วย

ความล้มเหลวในการสอนจริยธรรมในสังคมไทยทุกวันนี้ ก็เพราะผู้สอนไม่ทำตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็กนั่นเอง ผู้มีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังค่านิยมแก่เด็กและประชาชนในชาติก็คือ รัฐบาล เพราะรัฐบาลเป็นผู้รับผิดชอบในการสร้างสภาพแวดล้อมทางสังคมแก่ประชาชน รัฐบาลต้องสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีที่เอื้ออำนวยความสะดวกต่อการพัฒนาค่านิยมที่ดี เช่น ล้มเลิกการมอมเมาประชาชนด้วยอบายมุขต่าง ๆ ให้หมดสิ้น และกวดขันการแพร่ภาพแพร่ข้อความที่ขัดต่อศีลธรรม จรรยา ทางด้านสื่อมวลชนต่าง ๆ ด้วย ถ้าหากทำไม่ได้แม้สถาบันครอบครัวและโรงเรียนจะพยายามปลูกฝังอบรมเด็กไว้ดีอย่างไรก็ไม่เป็นผลในระยะยาว เพราะสภาพแวดล้อมทางสังคมไม่สอดคล้องต่อการพัฒนาคุณธรรม

2. โดยการสร้างสำนึกที่ดีให้แก่เด็ก หมายถึง ให้เด็กรู้จักคิดให้ถูกวิธีให้ใช้สติปัญญาพิจารณาจนรู้ซึ่งถึงคุณค่าด้วยตนเอง วิธีนี้เรียกว่า "โยนิโสมนสิการ" หรือวิธีแห่งปัญญา ธรรมชาติของเด็กมักอยากรู้อยากเห็นอยู่แล้ว ผู้ที่แนะนำเด็กส่วนมากไม่เคยแนะนำชี้แจงในแง่ให้เกิดปัญญา มักจะแนะนำในแง่เร้าความอยากมากกว่า เช่น อันนี้สวยกว่า อันนี้น่าเชื่อถือกว่า เป็นต้น การแนะนำไปในทางเร้าความอยาก ก็จะทำให้อยากได้อยู่เรื่อย การชี้ควรจะเป็นการชี้แนะมากกว่าชี้แนะ คือ เปิดโอกาสให้เด็กใช้สติปัญญาพิจารณาเลือก และตัดสินใจด้วยตัวเองมากกว่าจะคอยบงการ หรือยึดเยียด "ความคิดสำเร็จรูป" ของผู้ใหญ่ให้แก่เด็ก

สุมน อมรวิวัฒน์ (2522) กล่าวว่าผู้ใหญ่ต้องคิดอยู่เสมอว่าในการพยายามปลูกฝังค่านิยมที่ถูกต้องแก่เด็กโดยวิธีการแห่งปัญญานั้น

1. เราได้จัดสภาพการณ์ให้เด็กได้มีโอกาสฝึกหัดเลือก และตัดสินใจอย่างเสรีหรือไม่
2. เราได้ให้การเสริมกำลังใจที่จะให้เด็กได้มีความภูมิใจ และความมั่นใจในสิ่งที่ตนเลือกไปแล้วหรือไม่

3. เราได้สนับสนุนให้เด็กนำการเลือกนั้น ไปปฏิบัติตนอย่างสม่ำเสมอเพื่อสนองจุดมุ่งหมายอันพึงประสงค์หรือไม่

ไพฑูรย์ สินลารัตน์ (2525) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางในการอบรมเด็กในสังคมไทยไว้ว่า แนวทางในการอบรมเด็กของไทยแนวทางหนึ่ง คือ การให้การศึกษอบรมในเรื่องของการเป็นคนดีในสังคม การอบรมศีลธรรม จรรยา การอบรมในเรื่องประเพณี ค่านิยมต่าง ๆ เหล่านี้ ไม่มีหน่วยงานใดรับผิดชอบโดยเฉพาะทุกสถาบันของสังคมไม่ว่าจะเป็น บ้าน วัด วัง หมู่บ้าน ญาติพี่น้อง ต่างถือเป็นหน้าที่ที่จะต้องให้การศึกษอบรม ถึงระเบียบ ประเพณี ศีลธรรม จริยธรรมต่าง ๆ พร้อมเพรียงกัน การอบรมก็มักจะอบรมด้วยคำพูด วาจา ตักเตือน ดูว่า แต่ในขณะที่เด็กและผู้อบรมมักจะปฏิบัติให้ดู หรือทำในสิ่งที่อบรมอยู่แล้ว พ่อแม่ พี่น้อง ญาติผู้ใหญ่ พระ ชุณนาง ต่างก็อบรม ในเรื่องเดียวกัน การศึกษาจึงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับชีวิต กับสังคม และกับสิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็ก

ดังนั้น การอบรมเด็กให้เป็นพลเมืองดีในสังคมและมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ตามที่สังคมต้องการนั้น ผู้ที่กำหนดที่สั่งสอนอบรม ไม่ว่าจะเป็นพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูบาอาจารย์ พระสงฆ์ หรือบุคคลอื่นใดก็ตาม จะต้องประพฤติปฏิบัติในเรื่องที่ตนต้องการที่จะปลูกฝังให้แก่เด็กให้จงได้ เช่น ต้องการที่จะปลูกฝังคุณลักษณะที่เป็นความซื่อสัตย์ให้แก่เด็ก ผู้สอนหรือผู้อบรมนั้นก็จะต้องเป็นคนซื่อสัตย์ ปฏิบัติตนเป็นคนซื่อสัตย์ให้เด็กเห็น เป็นต้น

บทบาทของบ้าน โรงเรียน วัด ในการอบรมเด็ก

สุมน อมรวิวัฒน์ และศิศนา แคมมณี (2526) ได้กล่าวถึงบทบาทของบ้าน โรงเรียน และวัด ซึ่งร่วมกัน "สั่งสอน ฝึกฝน อบรม บ่มนิสัย" เด็กไทย บทบาทดังกล่าวอาจจำแนกได้ดังนี้

1. บทบาทในฐานะที่เป็นผู้จัดสภาพแวดล้อม และสถานการณ์เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้ จากประสบการณ์ และฝึกการปรับตัว

สภาพแวดล้อมที่มีระเบียบ สะอาด และสงบ เป็นสิ่งที่ทุกฝ่ายสามารถจัดขึ้นได้ เด็กจะเป็นคนที่มีระเบียบวินัย ละเอียดประณีตและมีสุนทรียภาพ ถ้าเขาได้เคยชินกับความสะอาด สงบ งดงาม มาโดยตลอด เขาก็มีกริยาวาจาสุภาพ นุ่มนวลไพเราะถ้าคนรอบข้างของเขาไม่แสดงกริยาหยาบคาย หรือใช้วาจาไม่สุภาพต่อกัน บ้าน โรงเรียน และวัด สามารถจัดสภาพการณ์ได้หลายแบบ ที่จะทำให้เด็กเกิดประสบการณ์และฝึกการปรับตัวในทางที่ดีขึ้น เด็กจะมี พฤติกรรมก้าวร้าวหรือเก๊บกด ถ้าเขาต้องเผชิญกับความไม่ยุติธรรมอยู่ตลอดเวลา

เขาจะเป็นคนใจกว้าง ถ้าเขาได้เรียนรู้ว่าคนอื่นย่อมมีความคิดแตกต่างไปจากตนได้ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมและพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนาและการที่ครู ผู้ปกครองฝึกให้นักเรียนได้แก้ปัญหาในสถานการณ์ต่าง ๆ โดยใช้หลักธรรมเป็นแนวทางอยู่เสมอ เป็นการสอนจริยศึกษาที่ดีที่สุดในชีวิตประจำวัน

2. บทบาทในฐานะเป็นผู้ให้ข่าวสาร ความรู้ และข้อเท็จจริงด้านจริยธรรมและวัฒนธรรมแก่เด็ก

การจัดการศึกษาไม่ว่าจะเป็นการศึกษาในระบบโรงเรียน หรือการศึกษานอกระบบที่บ้านและในชุมชน ย่อมจะต้องมีการให้เนื้อหาสาระที่เป็นหลักการเพื่อนำไปสู่วิธีการปฏิบัติ การอบรมเลี้ยงดู และการสอนที่ดีมิใช่การปล่อยปละละเลยให้เด็กลองผิดลองถูก การเรียนรู้ไปตามยถากรรม พ่อแม่ ครู พระสงฆ์ ต้องสามารถใช้เทคนิควิธีนำหลักธรรมมาสั่งสอนนักเรียนให้รู้จัก รู้จริง และรู้แจ้ง อีกทั้งสามารถนำข่าวสาร ข้อเท็จจริงต่าง ๆ มาสนทนา เชื่อมโยงให้หลักธรรมนั้น ๆ สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในชีวิตประจำวันเพื่อให้นักเรียนรู้จักแก้ปัญหาโดยการให้ปัญญา

3. บทบาทในฐานะที่เป็นแบบอย่างที่ดีให้เด็กเลียนแบบ

สังคมไทยปัจจุบันนี้ บุคคลที่พอจะเป็นปฐพีบุคคลของเด็กได้ก็คือ พ่อแม่ ครู และพระสงฆ์ บุคคล 3 ประเภทนี้ จึงจำเป็นต้องพร้อมด้วยการปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ เพื่อให้เด็กเกิดศรัทธา นิยมยกย่อง และปฏิบัติตาม

พ่อแม่ ผู้ปกครอง เป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดเด็กที่สุด สิ่งที่เด็กเริ่มเลียนแบบคือ กิริยาวาจา ต่อจากนั้นเด็กก็จะเลียนแบบการตอบสนองต่อสิ่งเร้าต่าง ๆ ที่ผู้ใหญ่แสดงออก เช่น ท่าทาง อารมณ์ รวมไปถึงวิธีการดำรงชีวิตที่มีระเบียบวินัย เรียบง่าย ประหยัด หรือเหลวแหลก คดโกง ฟุ้งเฟ้อ ผู้ใหญ่ใช้เวลาว่างอย่างไร ผู้ใหญ่ตัดสินใจอย่างไร แก้ปัญหาอย่างไร เด็กที่อยู่ใกล้ชิดย่อมได้เรียนรู้และเลียนแบบอย่างนั้น

ครูนั้นได้เปรียบพ่อแม่ในแง่ที่ว่า เด็กมีเจตคติต่อครูว่าเป็นผู้รู้ และเป็นแบบอย่างที่ดี จึงพร้อมที่จะเชื่อฟังและถือเป็นแบบอย่างที่ดี จนเราเรียกครูว่าเป็น "แม่พิมพ์" ของนักเรียน แต่นักเรียนจะผิดหวังเพียงใด ถ้าเขาพบว่าครูที่เขาศรัทธานับถือนั้น ปราศจากคุณธรรม มีความทุจริต ผิดศีล และประพฤติตนต่ำช้า ครูจะสอนนักเรียนให้มีศีลธรรมได้อย่างไร ถ้าครูมีกิริยามารยาทเลวทราม ตีมสุรา สูบบุหรี่ เจ้าโทสะ และแก่งแย่งแข่งดีกัน ดังนั้น ครูทุกคนต้องสังวรเสมอว่า ทุกอริยาบทของครูนั้น นักเรียนเฝ้าดูอยู่ คนที่ไม่มีคุณธรรมจึงไม่ควรเป็นครู

พระสงฆ์นั้นเป็นหนึ่งในองค์สาม ซึ่งเป็นหลักชัยของพระพุทธศาสนาและเป็นที่พึ่งของประชาชน จริยวัตรและกิจวัตรของพระสงฆ์ จึงเป็นเหมือนชีวิตในอุดมคติที่เป็นแบบอย่างที่ดีของผู้ปฏิบัติ ธรรม มีความแจ่มใส สාරวม สงบ สะอาดและเรียบง่าย เมื่อเด็กได้พบพระสงฆ์เขาจะได้เห็น แบบอย่างของการสාරวมตน การรู้สึกถึงความเมตตากรุณา นอกจากนี้ในบริเวณวัดที่ร่มรื่นสวยงาม สะอาด สงบ ยังเป็นแบบอย่างให้เด็กนำไปจัดบ้านของตนได้ด้วย

4. ในฐานะที่เป็นผู้ป้องกันทางเสื่อม และเป็นผู้ส่งเสริมให้เด็กพัฒนาพฤติกรรม ไปในทางที่ดี

วิธีการที่ผู้ใหญ่พึงปฏิบัติ เพื่อป้องกันทางเสื่อมและส่งเสริมพฤติกรรมดีแก่เด็ก มีดังต่อไปนี้

4.1 ผู้ใหญ่ต้องไม่แยกตนออกจากเด็ก ดังที่มักจะพูดกันว่า "โลกของผู้ใหญ่" และ "โลกของเด็ก" คนที่แยกกันอยู่คนละสังคมจะมีความเข้าใจกันได้อย่างไรผู้ใหญ่จึงต้องดูแล เด็กอย่างใกล้ชิด มีความรัก ความเมตตา เอาใจใส่ และเห็นสิ่งอื่นใดต้องมีความเข้าใจเด็ก ทั้งในด้านพัฒนาการ ความรู้สึกนึกคิด และปัญหาของเขา

4.2 ความใกล้ชิดและความเข้าใจเด็กทำให้ผู้ใหญ่สามารถ "ป้องกัน" ได้ มากกว่าการแก้ไข ผู้ใหญ่จึงเป็นที่ผู้ "แนะทางดี ชี้ทางเสื่อม" ให้แก่เด็ก

4.3 การพัฒนาพฤติกรรมของเด็กให้เป็นไปในทางที่ดีนั้น ควรใช้วิธีการเสริม แรงจูงใจ และให้รางวัล มากกว่าการลงโทษ

4.4 ผู้ใหญ่ควรให้โอกาสเด็กได้สังเกตพฤติกรรมต่าง ๆ ของคนในสังคม และฝึกให้เด็กได้วิเคราะห์ เปรียบเทียบผลที่เกิดขึ้นจากการประพฤติดีกับผลที่เกิดขึ้นจากการ ประพฤติชั่ว

5. ในฐานะที่เป็นผู้แก้ไข และปรับปรุงพฤติกรรมของเด็กที่มีแนวโน้มไปในทาง เสื่อม แล้วให้กลับตัวได้ และประพฤติดี

บทบาทของพ่อแม่ ครู และพระสงฆ์นั้น จำเป็นต้องรับผิดชอบต่อความผิดพลาด ของเด็ก และไม่ควรรู้วิธี "นิ้วไหนร้ายให้ตัดนิ้วนั้น" ซึ่งเป็นวิธีที่ง่ายแต่เสี่ยงที่สุดในการแก้ไข เด็กที่มีปัญหาทางศีลธรรม เพราะเด็กที่ถูกขับไล่ออกจากบ้าน ออกจากโรงเรียนและออกจาก สังคม เด็กจะมีความรู้สึกว่าคุณรังเกียจไม่เป็นที่ยอมรับนั้น มีโอกาสน้อยเหลือเกินที่จะสำนึกถึง ความถูกต้องดีงาม ผู้ใหญ่จึงต้องมีความเมตตา และพยายามแก้ไขสาเหตุที่ทำให้เขาประพฤติชั้ว ไปเช่นนั้น ทั้งบ้าน โรงเรียน และวัด ต้องร่วมมือกัน และรับผิดชอบร่วมกันในการช่วยเหลือเด็ก

เพราะเหตุว่าเป็นผู้ใหญ่จะเข็ดหน้าว่าตนเป็นคนด้อยไม่ได้ ถ้าเด็กที่แวดล้อมเขาอยู่นั้นล้วนแต่เป็นคนเลว

เมื่อเด็กประพฤติชั่วครูทุกคนในโรงเรียนต้องไม่โทษครูศีลธรรม พ่อแม่ต้องไม่โทษโรงเรียน และสังคมต้องเลิกประนามพ่อแม่ เพราะการกล่าวโทษคนอื่นไม่ใช่การแก้ปัญหา วิธีการที่ถูกต้องคือ ทุกฝ่ายต้องสำนึกในบทบาทของตน และปฏิบัติหน้าที่ให้ดีที่สุด โดยมุ่งหวังให้เยาวชนไทย ประพฤติดีประพฤติชอบ จนมีชีวิตที่สงบสุข ตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรประถมศึกษา

จากที่กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่า องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการอบรมปลูกฝังทัศนคติ และพฤติกรรมที่พึงประสงค์ให้เกิดขึ้นในตัวนักเรียนนั้น มีอยู่มากมายหลายสิ่งหลายอย่าง เช่น พื้นฐานทางครอบครัว สภาพแวดล้อมทางบ้าน ความเป็นอยู่ของคนในละแวกนั้น อาชีพของผู้ปกครอง ลักษณะการอบรมเลี้ยงดู ลักษณะทางสังคม ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม เป็นต้น บ้านพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครู พระสงฆ์ และบุคคลต่าง ๆ ในสังคมเป็นผู้มีส่วนร่วมในการสร้างบุคลิกภาพ ให้การฝึกฝนกำหนดรูปแบบของพฤติกรรมต่าง ๆ สร้างค่านิยม ความเชื่อถือ แบบอย่างของการดำเนินชีวิตให้แก่เด็ก ฯลฯ เด็กจะรับเอาสิ่งเหล่านี้เข้าไปทีละน้อย ๆ และเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ สิ่งเหล่านี้จะถูกฝังแน่นจนกลายเป็น คุณลักษณะประจำตัว ซึ่งเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้ยาก ดังนั้น ถ้าเด็กได้รับการอบรมฝึกฝนที่ดีมีแบบอย่างที่ดี ได้พบเห็นหรือรับรู้แต่สิ่งที่ดี เด็กก็จะเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคตในทางตรงกันข้าม ถ้าเด็กอยู่ในบ้านที่ไม่สามารถจะให้การอบรมที่ดี ขาดความอบอุ่น ขาดแบบอย่างที่ดี ก็จะเป็นผลเสียแก่ตัวเด็กอย่างมาก ซึ่งอาจทำให้ชีวิตต้องประสบกับความผิดหวัง หรือทำให้ไม่อาจอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ดังที่กล่าวมาแล้วว่า การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญ ในการพัฒนามนุษย์ให้เป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถทางด้านวิชาการและ เป็นผู้ที่มีคุณลักษณะและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ควบคู่ไปด้วยกันนั้น แสดงว่าการจัดการศึกษาให้นักเรียนเป็นผู้ประสบผลสำเร็จในการเรียน คือ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในด้านความรู้ความสามารถทางวิชาการสูงนั้น จึงน่าจะมีส่วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันกับการพัฒนาคุณลักษณะ และพฤติกรรมที่พึงประสงค์ด้วย จึงได้มีนักการศึกษา นักจิตวิทยา และบุคคลหลาย ๆ ฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาให้ความสนใจ ศึกษาในเรื่องผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เช่นเดียวกับที่ให้ความสนใจ และศึกษาเกี่ยวกับคุณลักษณะและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น

ความหมายของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน คือ ความรู้ ความเข้าใจ ความสามารถ และทักษะทางด้านวิชาการ รวมทั้งสมรรถภาพทางสมองด้านต่าง ๆ เช่น ระดับสติปัญญา การคิด การแก้ปัญหาต่าง ๆ ของเด็ก ซึ่งแสดงให้เห็นด้วยคะแนนที่ได้จากแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หรือการรายงานทั้ง เขียนและพูด การทำงานที่ได้รับมอบหมายตลอดจนการทำบ้านในแต่ละวิชา เฉพาะชั้นเรียน ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนจึงได้จากผลสัมฤทธิ์รายวิชา ซึ่งอาจมีทั้งดีมาก ดี ปานกลาง พอใช้ได้ หรือต้องปรับปรุงมาเฉลี่ยเป็นผลสรุปรวม ๆ เป็นผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของแต่ละคนว่า อยู่ในระดับใด ระดับสูง ระดับปานกลาง หรือระดับต่ำ (พวงแก้ว โคจรานนท์, 253๑)

องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

ในกระบวนการเรียนรู้ใด ๆ การที่ผู้เรียนจะมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอย่างไรนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายประการ ดังที่นักจิตวิทยาและนักการศึกษาได้กล่าวไว้ดังนี้

Klausmier (1961) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนว่า นอกจากเกิดจากตัวนักเรียนเองและครูผู้สอนแล้ว ยังมีองค์ประกอบอื่น ๆ ที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เช่น บ้าน สิ่งแวดล้อม และการศึกษาส่วนตัวของนักเรียน เป็นต้น เขาได้เสนอรูปแบบขององค์ประกอบเหล่านี้ไว้ 6 ประการ คือ

1. คุณลักษณะของผู้เรียน ได้แก่ ความพร้อมทางด้านสมองและความพร้อมทางด้านสติปัญญา ความพร้อมทางด้านร่างกาย และความสามารถทางด้านทักษะของร่างกาย คุณลักษณะทางจิตใจ ซึ่งได้แก่ ความสนใจ แรงจูงใจ เจตคติ และค่านิยม สุขภาพ ความเข้าใจเกี่ยวกับตนเอง ความเข้าใจในสถานการณ์ อายุ เพศ เป็นต้น

2. คุณลักษณะของผู้สอน ได้แก่ สติปัญญา ความรู้ในวิชาที่สอน การพัฒนาความรู้ ทักษะร่างกาย คุณลักษณะทางจิตใจ สุขภาพ ความเข้าใจเกี่ยวกับตนเอง ความเข้าใจในสถานการณ์ อายุ และเพศ เป็นต้น

3. พฤติกรรมระหว่างผู้สอนและผู้เรียน ได้แก่ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างการดำเนินการเรียนการสอนทั้งหลาย กล่าวคือ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างความรู้ความคิด วิธีการที่ครูนำมาสอน ทักษะทางร่างกายและการกระทำทางจิตใจและความรู้สึก เป็นต้น

4. คุณลักษณะของกลุ่ม ได้แก่ โครงสร้าง เจตคติ ความสามัคคี และการเป็นผู้นำ เป็นต้น
5. คุณลักษณะของพฤติกรรมเฉพาะตัว ได้แก่ การตอบสนอง เครื่องมือและอุปกรณ์ เป็นต้น
6. แรงผลักดันภายนอก ได้แก่ บ้าน สิ่งแวดล้อม อิทธิพลทางศิลปวัฒนธรรม เป็นต้น

Havighurst และ Neugarten (1969) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบที่เป็นตัวกำหนดระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนว่า ประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ประการคือ ความสามารถที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิด ชีวิตในครอบครัวหรือการอบรมในครอบครัวคุณภาพที่ได้รับมาจากโรงเรียน และความเข้าใจในตนเองหรือระดับความมุ่งหวังในอนาคต

นอกจากนี้แล้ว เขายังได้กล่าวว่า สิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนมีอยู่ 2 ทาง คือ ทางครอบครัวและทางโรงเรียน ครอบครัวที่มีประสบการณ์ดีสามารถทำให้นักเรียนที่มีความสามารถติดตัวมาแต่กำเนิดในระดับกลางมีผลการเรียนดี ในทำนองเดียวกันโรงเรียนที่ดีสามารถทำให้นักเรียนที่มีความสามารถติดตัวมาแต่กำเนิดในระดับปานกลาง มีผลการเรียนดี และ Alexander (1976) ได้กล่าวสรุปถึงเรื่องนี้ว่า นักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ มักจะมาจากบ้านที่มีบรรยากาศไม่ดี มีเพื่อนน้อยและเพื่อนเหล่านั้นมักจะมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อโรงเรียน เขาจะรู้สึกว่าตนเองมีปมด้อย ไม่มีความสุข ชอบทำงานที่ไม่ใช่วิชาการมากกว่าทางด้านวิชาการ มีความทะเยอทะยานต่ำและมีความคาดหวังในตัวเองต่ำ

Bloom (1976) ได้กล่าวถึงทฤษฎีการเรียนรู้ในโรงเรียนว่า ตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในโรงเรียน ประกอบด้วยตัวแปร 3 ตัวแปร คือ

1. พฤติกรรมด้านความรู้ความคิด (Cognitive entry behaviors) หมายถึง ความรู้ความสามารถและทักษะต่าง ๆ ของผู้เรียนที่มีมาก่อน
2. คุณลักษณะทางจิตใจ (Affective entry characteristics) หมายถึง แรงจูงใจที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความอยากเรียนรู้ในสิ่งใหม่ ๆ ได้แก่ ความสนใจในวิชาที่เรียน เจตคติต่อเนื้อหาวิชาและสถาบันการยอมรับความสามารถของตนเอง เป็นต้น
3. คุณภาพการเรียนการสอน (Quality of instruction) หมายถึง ประสิทธิภาพการเรียนการสอนที่นักเรียนจะได้รับ ได้แก่ คำแนะนำการปฏิบัติและแรงเสริมของผู้สอนที่มีต่อผู้เรียน เป็นต้น

นอกจากนี้แล้ว Prescott (1916) ได้ทำการศึกษาค้นคว้าติดต่อกันเป็นเวลา 30 ปี เพื่อศึกษาองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน ซึ่งปรากฏผลดังนี้

1. องค์ประกอบทางด้านร่างกาย (Physical factors) ได้แก่ อัตราการเจริญเติบโตของร่างกาย สุขภาพทางร่างกาย ข้อบกพร่องทางร่างกาย และลักษณะท่าทาง เป็นต้น

2. องค์ประกอบทางด้านความรัก (Love factors) ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดา ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับลูก ความสัมพันธ์ระหว่างลูก ๆ และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลภายในครอบครัวเดียวกัน เป็นต้น

3. องค์ประกอบทางด้านวัฒนธรรมและสังคม (Cultural and socialization factors) ได้แก่ ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเป็นอยู่ของครอบครัว สภาพแวดล้อมทางบ้าน การอบรมทางบ้านและฐานะทางครอบครัว เป็นต้น

4. องค์ประกอบทางด้านความสัมพันธ์ในหมู่เพื่อนวัยเดียวกัน (Peer group factors) ได้แก่ ความสัมพันธ์ในหมู่เพื่อนวัยเดียวกัน ทั้งทางบ้านและทางโรงเรียน เป็นต้น

5. องค์ประกอบทางด้านพัฒนาแห่งตน (Self-development factors) ได้แก่ สติปัญญา ความสนใจ ทักษะคตินักเรียนที่มีต่อการเรียน เป็นต้น

6. องค์ประกอบทางการปรับตัว (Self-adjustment factors) ได้แก่ ปัญหาในด้านการปรับตัว การแสดงออกทางอารมณ์ เป็นต้น

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น เป็นทฤษฎีและหลักการที่นักการศึกษาและนักจิตวิทยา กล่าวถึงองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน ซึ่งสรุปได้ว่า องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนประกอบด้วย ลักษณะของตัวนักเรียนเอง ได้แก่ ความสนใจ ทักษะคตินักเรียนต่าง ๆ และสุขภาพ เป็นต้น และลักษณะที่เป็นสภาพแวดล้อมรอบตัวนักเรียน เช่น ที่อยู่อาศัย สถานที่เรียน เศรษฐกิจ ความเอาใจใส่ของครูและผู้บริหาร ความสัมพันธ์กับพี่น้อง ความสัมพันธ์กับเพื่อน เป็นต้น องค์ประกอบเหล่านี้เป็นองค์ประกอบที่ครูหรือครูแนะแนว ตลอดจนผู้บริหารสามารถช่วยส่งเสริมหรือพัฒนาสภาพองค์ประกอบต่าง ๆ ของนักเรียนให้มีสภาพที่ดีได้ และการที่จะช่วยส่งเสริมหรือพัฒนาให้นักเรียนเป็นผู้ที่ประสบผลสำเร็จทางการเรียน มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงได้นั้น จำเป็นที่จะต้องศึกษาถึงลักษณะและรูปแบบ

พฤติกรรมที่แสดงออกของนักเรียนที่ประสบผลสำเร็จในการเรียน และไม่ประสบผลสำเร็จในการเรียนเสียก่อน ด้วยเหตุนี้พฤติกรรมและลักษณะการแสดงออกของนักเรียนทั้งสองประเภทดังกล่าว จึงเป็นเรื่องสำคัญประการหนึ่ง ที่น่าจะนำมาพิจารณาศึกษาหาแนวทางส่งเสริมพัฒนา หรือช่วยเหลือนักเรียนต่อไป

ลักษณะของนักเรียนที่ประสบผลสำเร็จในการเรียนและไม่ประสบผลสำเร็จในการเรียน

บุคคลจะแสดงพฤติกรรมหรือมีรูปแบบในการปรับตัวเป็นไปในลักษณะใด ย่อมขึ้นอยู่กับว่าบุคคลนั้นมีความรู้สึกต่อตนเองอย่างไร บุคคลที่มีความรู้สึกต่อตนเองดี ย่อมมีการแสดงออกต่างจากบุคคลที่ความรู้สึกต่อตนเองในทางไม่ดี เช่นเดียวกับนักเรียนที่ประสบผลสำเร็จในการเรียนและไม่ประสบผลสำเร็จในการเรียน ย่อมมีพฤติกรรมและการปรับตัวต่างกันด้วย เนื่องจากประสบการณ์เรื่องความสำเร็จและความล้มเหลวในการเรียนเป็นองค์ประกอบหนึ่งในการพัฒนาความรู้สึกที่มีต่อตนเองของนักเรียน กล่าวคือนักเรียนที่ประสบผลสำเร็จในการเรียน จะมีความรู้สึกเกี่ยวกับตนเองในทางบวก มีลักษณะมั่นใจตนเอง ยอมรับตนเอง เข้าใจความสามารถของตน ภูมิใจและเห็นคุณค่าในตนเอง เป็นการกระตุ้นให้เด็กเกิดความพยายามในการทำกิจการอื่น ๆ ต่อไป ส่วนลักษณะของเด็กที่ไม่ประสบผลสำเร็จในการเรียน จะมีความรู้สึกเกี่ยวกับตนเองในทางลบ และมีความรู้สึกที่ตนเองไม่มีความสามารถที่จะทำงานต่าง ๆ ให้สำเร็จ มีลักษณะไม่กระตือรือร้น ไม่อยากเรียน ขาดความมั่นใจในตนเอง มองตนเองอย่างไม่คุณค่า ไม่ศรัทธาในความสามารถของตนเอง และมักแสดงพฤติกรรมไม่เหมาะสมกับวัย (พรณี ชูทัย เจนจิต, 2528)

นอกจากนี้ยังมีผู้ที่สนใจศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้มากมาย และแต่ละคนก็กล่าวไว้ในหลาย ๆ ลักษณะ ซึ่งสามารถสรุปรวมเป็นหัวข้อสำคัญ ๆ ได้ดังนี้

1. พฤติกรรมด้านการเรียน นักเรียนที่ประสบผลสำเร็จในการเรียนจะมีลักษณะการแสดงออกทางด้านการเรียนเป็นไปในลักษณะที่ตรงกับความต้องการของครู และเป็นประโยชน์ต่อตนเองเป็นอย่างมาก กล่าวคือ เด็กประเภทนี้จะมีความปรารถนาในการทำงานหรือทำสิ่งต่าง ๆ ให้สำเร็จ มีความขยันหมั่นเพียรในการเรียน มีความตั้งใจ เอาใจใส่บทเรียนเป็นอย่างดี (เอนกกุล กริแสง, 2521) เนื่องจากเด็กในวัยเรียนมีความต้องการให้ตนเองเป็นที่ยอมรับของคนอื่น ๆ โดยการทำงานด้านการเรียนหรือทำสิ่งใดก็ตามให้สำเร็จ และการที่เด็กประสบผลสำเร็จในการเรียน จะเป็นสิ่งช่วยย้ช่วยให้เด็กเกิดความพยายามที่จะปรับปรุงการเรียนให้

ก้าวหน้ายิ่งขึ้น (ประสาธ อิศรปริดา, 2523) ส่วนนักเรียนที่ไม่ประสบผลสำเร็จในการเรียน จะยอมรับว่าตนเองเป็นผู้ไม่มีความสามารถ จึงไม่สนใจต่อผลการเรียน ไม่มีความกระตือรือร้น และไม่มีความอดทนต่อประสบการณ์ในการเรียนรู้ มีเจตคติไม่ดีต่อการเรียนและโรงเรียน ชอบทำงานที่ไม่มีคะแนนมากกว่า (Kurtz อ้างถึงใน Grinder, 1963)

2. การแสดงออกทางอารมณ์ นักเรียนที่ไม่ประสบผลสำเร็จในการเรียนมักฉุนเฉียวง่าย ควบคุมอารมณ์ไม่ได้ อารมณ์ไม่คงเส้นคงวา บางครั้งอารมณ์รุนแรงมากจนพูดอะไรไม่ยั้งคิด มองโลกในแง่ร้าย มีความกลัวและความกังวลใจอยู่ด้วย (สมพร สุกัญญ์, 2523) ซึ่งมีสาเหตุมาจากการประสบความล้มเหลวในการเรียน เพราะความยากลำบากในการเรียน จะมีผลกระทบอย่างมากต่ออารมณ์ของเด็ก ทำให้เด็กเกิดความตึงเครียด ความอึดอัดใจ และผิดหวังในประสบการณ์การเรียน (จรรยา จินายน, 2509) ก่อให้เกิดปัญหาทางด้านจิตใจ คือ จะมีความผิดปกติทางอารมณ์ที่สังเกตได้จากความผิดปกติทางด้านร่างกาย เช่น กัดเล็บ ดุนนิ้ว ขอบขี้แฉะ ร้องไห้ง่าย ซีดตึกใจ โกรธง่าย กลัวง่าย แสดงอารมณ์รุนแรงกว่าปกติ ตื่นตกใจในเวลากลางคืนบ่อย ๆ เหนื่อยง่าย อ่อนเพลีย (สุโท เจริญสุข, 2520) ชอบดึงจุก กัดดินสอ กัดนิ้วมือ เคาะโต๊ะเรียน เหวี่ยงเก้าอี้เปะปายไปมา ชอบนั่งโยกโคลนม้านั่ง มีอาการกระตุกตามข้อต่าง ๆ บนใบหน้า เป็นต้น

3. การปรับตัวในสังคม ส่วนใหญ่เด็กนักเรียนที่ไม่ประสบผลสำเร็จในการเรียนจะมีความสามารถในการปรับตัวทางสังคมและบุคคลได้ดี และเข้ากลุ่มได้มากกว่า (จำเนียร ช่วงโชติ, 2521) ส่วนนักเรียนที่มีความรู้และทักษะในการเรียนอยู่ในระดับต่ำมักเป็นเด็กที่มีปัญหาในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเด็กที่รวมกันในกลุ่ม เนื่องจากเด็กที่ไม่ประสบผลสำเร็จในการเรียน เกิดความรู้สึกว่าตัวเองด้อยกว่าเด็กอื่น (จรรยา จินายน, 2509) จึงเข้ากับใครไม่ค่อยได้ เด็กประเภทนี้มักเป็นคนที่มีปัญหา ชอบแสดงออกด้วยการเจียบขมิ้ม หงอยเหงา ซึมเศร้า และก้าวร้าว ลักษณะดังกล่าวจะทำให้เด็กมีปัญหาในเรื่องการปรับตัว (จำเนียร ช่วงโชติ, 2521) หรืออาจกลายเป็นคนเก็บตัว ไม่ยุ่งเกี่ยวกับใคร มิฉะนั้นอาจมีนิสัยชอบทะเลาะเบาะแว้งกับเพื่อน อาจแสดงอารมณ์ด้วยการทำลายข้าวของหรือฉีกฉีกกลางวัน ซึ่งพบมากในวัยรุ่นที่ล้มเหลวในการเรียน (ประสาธ อิศรปริดา, 2523)

4. การปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคม นักเรียนที่ล้มเหลวในการเรียนมักจะมีลักษณะปฏิเสธและต่อต้านกฎเกณฑ์ของสังคม เขาจะทำในสิ่งที่ตรงกันข้ามกับคนทั่วไปเกือบทั้งหมด จะตั้งตงตันทุ้ง ทำในสิ่งที่ตรงกันข้ามกับที่เพื่อน ๆ หรือกลุ่มตกลงร่วมกันไว้ นักเรียนที่มีพฤติกรรมแบบนี้

มักจะมีความซุ่มเคืองไม่พอใจอยู่เสมอ มีลักษณะต่อต้านอำนาจและปฏิเสธที่จะปฏิบัติตามกฎ โดยเฉพาะวัยรุ่น (ประสาท อิศรปริดา, 2523) ซึ่งเด็กวัยรุ่นส่วนใหญ่ที่มีพฤติกรรมต่อต้านสังคม จะมีความเคียดแค้นไม่เป็นมิตร ผ่าฝืนกฎระเบียบของสังคม จะเป็นเด็กที่มีสติปัญญาต่ำ ประสบความสำเร็จในด้านต่าง ๆ น้อย (Spiegel, 1977)

จากลักษณะของพฤติกรรมที่กล่าวมานั้นเป็นรูปแบบพฤติกรรมของนักเรียนที่ประสบผลสำเร็จในการเรียน และไม่ประสบผลสำเร็จในการเรียน ซึ่งอาจสรุปได้ว่า นักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง และนักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ จะมีความแตกต่างกันทั้งในด้านพฤติกรรมที่แสดงออกด้านการเรียน การแสดงออกทางอารมณ์ การปรับตัวในสังคม และการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคม

จะเห็นได้ว่าประสิทธิภาพของการจัดการศึกษา โดยเฉพาะในระดับประถมศึกษา ซึ่งถือว่าเป็นพื้นฐานในการพัฒนาคนส่วนใหญ่ของประเทศนั้นมิได้ขึ้นอยู่กับการสอนให้เด็กสามารถอ่านออกเขียนได้ หรือมุ่งให้เด็กได้พัฒนาเฉพาะความรู้ความสามารถทางด้านวิชาการเท่านั้น แต่การจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษา ยังเป็นความหวังของบุคคลต่าง ๆ หลายฝ่าย ในการที่จะสร้างพลเมืองให้มีคุณธรรม บุคลิกลักษณะ อุปนิสัย และพฤติกรรมที่ดีงาม เป็นที่พึงปรารถนาของสังคมอีกด้วย

ดังนั้น การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การสร้างและฝึกประสบการณ์การเรียนรู้ให้แก่เด็กจึงต้องเน้นที่คุณภาพขององค์ประกอบทั้งสองด้าน คือ ต้องพัฒนาให้เด็กมีทั้งความรู้ความสามารถทางวิชาการ ควบคู่ไปกับการมีคุณธรรม จริยธรรม และพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของเด็กจึงน่าจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของนักเรียนด้วย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย